

Nostalgie in Welten

Jaarboek Os Heem 4 (2014)

Heemkundevereniging Welten-Benzenrade

Mede mogelijk gemaakt door:

Luijten
a d v o c a t e n

VebeGo International B.V.

Rabobank Parkstad

Colofon:

© Os Heem, Peter Schobben, Marcel Krutzen

Heerlen, 2015

Eindredactie: Mark van Dijk

Uitgave: Heemkundevereniging Welten-Benzenrade

Vormgeving: Leon van Dorp Grafische Vormgeving, Heerlen

Druk: Scanlaser Zaandam

Voorwoord

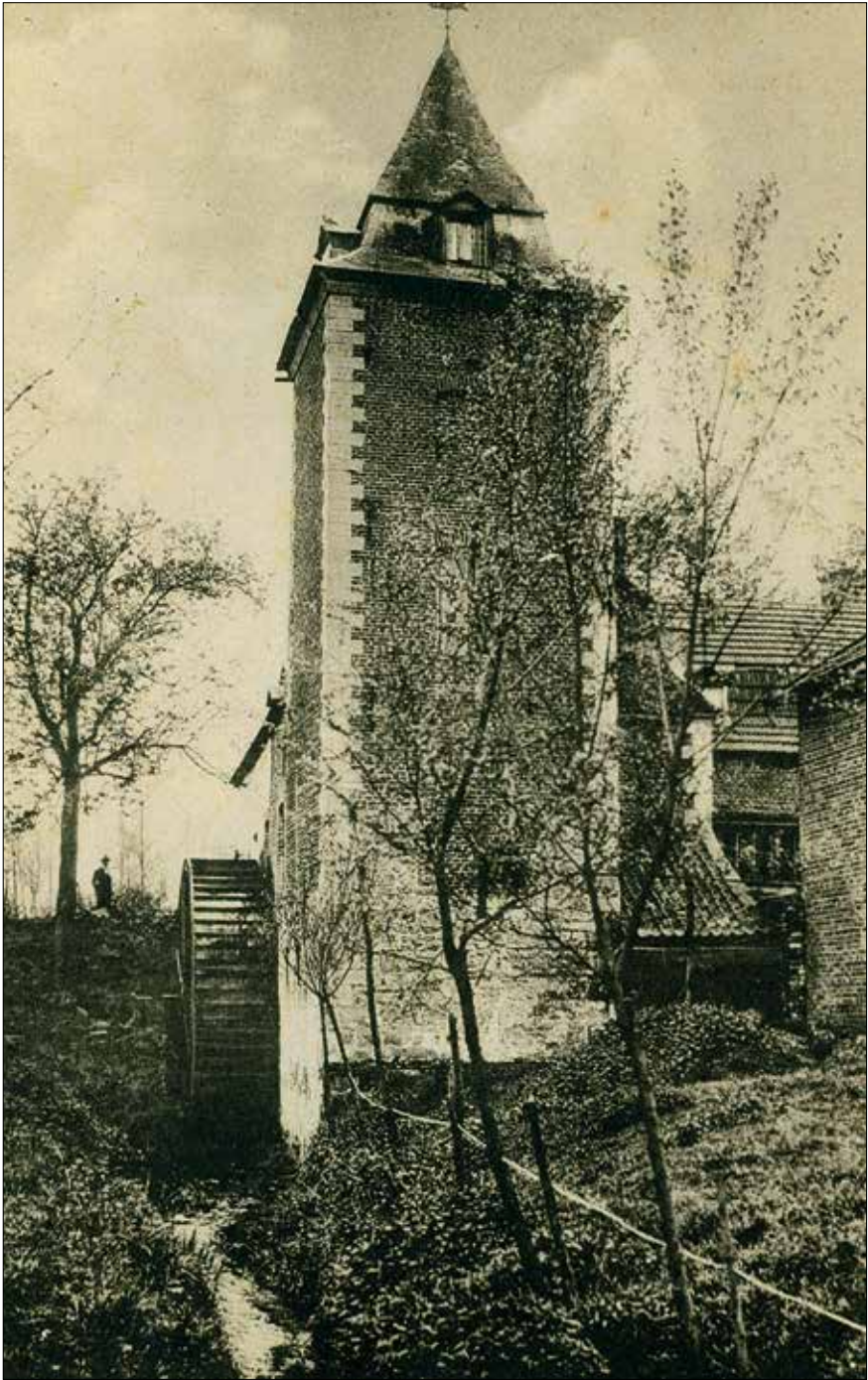
Voor u ligt alweer het vierde jaarboek van onze heemkundevereniging. Wij hopen dat weer vele leden en lezers iets van hun gading in deze uitgave zullen vinden.

Regelmatig staat het jaarboek in het teken van een thema. Dit keer niet. Oud-Weltenaar Peter Schobben presenteert het eerste deel van zijn jeugdherinneringen aan de Pijnsweg. Marcel Krutzen levert twee kleinere bijdragen, maar voor velen waarschijnlijk wel (nog) zeer herkenbaar: de Eerste Heerlensche Stoomwasserij en de vroegste vestiging van de Boerenleenbank.

In 2015 en 2016 kiezen wij weer voor een thema. 2015 staat, het zal niet verbazen, in het licht van het Jaar van de Mijnen. Het jaar daarna staat de oude Martinusschool, die in 2016 zijn honderdjarig bestaan viert, in de warme Weltense zon.

Het bezorgen van een jaarboek is geen sinecure. Ook financieel niet. Gelukkig hebben wij dit jaar steun gekregen (zie colofon). Wij hopen dat ook in de volgende jaren bedrijven, instellingen en particulieren aan ons willen denken, opdat wij ons 'zegenrijk werk' kunnen voortzetten.

Het bestuur

Niet meer tobben over de was

De Eerste Heerlense Stoomwasserij (EHS)

Door Marcel Krutzen

Waar zich nu het Rector Poelsplein bevindt, was vroeger de Eerste Heerlense Stoomwasserij (EHS) van de familie Van Dinther gevestigd. Inmiddels is de EHS in de vergetelheid geraakt. Hoogste tijd voor een artikel over dit ooit gerenommeerde bedrijf.

Op 24 mei 1882 werd Franciscus Henricus Joannes van Dinther in het katholieke Oss (Noord-Brabant) geboren. Zijn vader Gerardus van Dinther was timmerman, zijn moeder Maria Petronella Huberta Omes huisvrouw. Gerardus en Maria waren in 1880 te Middelaar (Limburg) getrouwd. F.H.J. van Dinther had twee zussen: Johanna Henrica Gerarda Maria (1884-1884) en Alouisa Antonia Leonarda (1886). In 1917 stierf moeder Van Dinther.¹

F. van Dinther werd hoofdboekhouder van Gemeentebedrijven. In 1911 vestigde hij zich in Heerlen.² Op 17 oktober 1919, op 37-jarige leeftijd, trad hij in de Sint Stephanuskerk te Wijnandsrade in het huwelijk met de 23-jarige Maria Margaretha Jongen, geboren te Wijnandsrade op 7 maart 1896.³

Kort na hun huwelijk startte het echtpaar Van Dinther de Eerste Heerlense Stoomwasscherij (EHS) aan de Weltertuystraat te Welten, pal naast de Sint Martinuskerk.⁴ Uiteraard was deze wasserij bijzonder: het was immers de eerste stoomwasserij van Heerlen! In tegenstelling tot vele andere stoomwasserijen lag deze stoomwasserij niet aan een beek, in dit geval de Geleenbeek, maar beschikte het over eigen waterreservoirs. Met een eigen installatie werd grondwater opgepompt. Van Dinther noemde zichzelf toepasselijk 'was-industrieel'. Het echtpaar Van Dinther woonde in een woning naast de ingang van de stomerij. Het paar zou zes kinderen krijgen: vier zonen en twee dochters.⁵ Eén zoon stierf op 4-jarige leeftijd. Gaandeweg zou de EHS zich tot een echt familiebedrijf ontwikkelen, dat in Heerlen en verre omgeving welbekend was.

Omstreeks 1920 was Heerlen een stad in ontwikkeling. De aantrekkingskracht

De EHS in 1986. Foto: Collectie Heemkundevereniging Welten-Benzenrade.

van de mijnen resulteerde in een enorme immigratiegolf van binnen- en buitenlandse arbeiders, al dan niet in gezelschap van vrouw en kinderen. Telde de Heerlense bevolking in 1895 nog 5.523 inwoners, in 1918 was de bevolking reeds gegroeid tot 27.666 inwoners.⁶ Door de ontwikkeling van de mijnindustrie, de toename van de bevolking, de groei van de woningbouw, de verbetering van het wegennet en de uitbreiding van openbaar vervoer, nam het aantal fabrieken en bedrijven in en buiten Heerlen gestaag toe. De Eerste Heerlense Stoomwasserij was één van die bedrijven.

Voor de meeste (huis)vrouwen, vooral mijnwerkersvrouwen, was het doen van de was, vaak op maandag, een zwaar, tijdrovend, vies en ondankbaar karwei. Tot in de jaren vijftig gebeurde dit dikwijls nog handmatig, op een wasbord; de 'sjromp'. Wie het zich financieel veroorloven kon deed de was de deur uit, naar een particulier bedrijf, zoals de Eerste Heerlense Stoomwasserij. Vanaf het eind van de jaren vijftig deed de halfautomatische, later de volautomatische wasmachine haar intrede; een 'verlossing' voor veel huisvrouwen.⁷

De oprichting van de EHS bleek een schot in de roos. Het bedrijf zou tientallen jaren blijven voortbestaan. Allerlei bedrijven en particulieren, in en buiten Heerlen, behoorden tot de clientèle. Voortdurend werd de wasserij uitgebreid: bouw van een garage (1926), installatie van een waterreinigings-

Wasbord en andere wasbenodigdheden.

toestel (1928), uitbreiding van wasserij en woning (1929), bouw van een aantal waterreservoirs (1932), gedeeltelijke vernieuwing van het woonhuis (1933), bouw van een naaikamer (1934), verbouwing van de stoomwasserij (1938), het bijbouwen van een kantoor (1942), de bouw van een ketelhuis met kolenopslagplaats en fabrieksschoorsteen (1947), het uitbreiden van de wasserij (1948), verbouwingen van het woonhuis (1972, 1976), enzovoort.⁸

In de Limburger Koerier van 23 juni 1939 treffen wij onder de kop 'Eerste Heerlensche Stoomwasserij heeft belangrijke uitbreiding ondergaan' onderstaand bericht aan:

'De Eerste Heerlensche Stoomwasserij van dhr. F. v. Dinther te Welten-Heerlen heeft een belangrijke uitbreiding ondergaan. Er is een groote hal gebouwd, waarin voornamelijk de afwerking der reeds gewasschen goederen plaats heeft en verder is de machinale uitrusting belangrijk vergroot. Een wasserij is een merkwaardig bedrijf. Op de eerste plaats is natuurlijk water noodig, dat bij dit bedrijf met een eigen installatie wordt opgepompt, daarna wordt onthard en gereinigd, waarna het bij de wasch dienst kan doen. In de groote nieuwe hal staat een groot aantal ingenieuze machines. In een hoekje een heel rijtje kleinere, welke alleen maar dienen, dat het stijve boordje van de heeren der schepping weer in onberispelijken vorm komt. Zoo zijn er méér interessante machines. Na de uitbreiding is het bedrijf best een bezoek waard. Wie zich geen tocht naar Welten wil permitteeren vindt toch al veel op de foto's, die van het bedrijf zijn geëtaleerd in de etalage van den Boekhandel Alberts.'

Uiteraard ging de gestage uitbreiding van de Eerste Heerlense Stoomwasserij gepaard met een toename van het aantal personeelsleden, eerst en vooral jonge vrouwen. In regionale kranten treffen wij verschillende personeelsadvertenties aan: *Nog enige nette meisjes kunnen geplaatst worden bij de Eerste Heerlense Stoomwasserij. Bus- en tramgeld wordt vergoed.*⁹ Wellicht zullen

Limburgsch Dagblad, 7 juni 1947.

diverse Weltense meisjes voor kortere of langere tijd bij de EHS gewerkt hebben, bijvoorbeeld om te sparen voor hun huwelijksuitzet. Overigens, later werd er ook wel eens 'een stevige jongeman' gevraagd, bij voorkeur in het bezit van een rijbewijs, om te worden opgeleid als bontwasser.¹⁰

De EHS breidde niet alleen gestaag uit met machines en personeel, maar maakte ook gebruik van een zeer moderne bestelwagen. In het Limburgsch Dagblad van 25 augustus 1951 treffen wij onderstaand artikel aan:

'Electrische auto. De Eerste Heerlense Stoomwasserij van de fa. v. Dinther heeft als eerste bedrijf in het zuiden van het land een "Brush" stadsbestelwagen aangeschaft. Het bijzondere van dit nieuwe soort transportmiddel is wel dat de auto electrisch wordt aangedreven. Er komt geen druppeltje benzine aan te pas. Men kan met dit handige

stadsvervoermiddel een actie-radius bereiken van 60 km. Bovendien zijn de onkosten zeer minimaal. De snelheid is volkomen aangepast aan de stad. Men kan een maximum bereiken van 25 km. Voor stads-bestelwerk inderdaad een uitstekend vervoermiddel.'

Op 9 juli 1958 overleed te Heerlen F. van Dinther, oprichter en directeur van de EHS. Zijn vrouw en kinderen zetten het bedrijf voort. Ook aangetrouwen, zoals Jan Willem Extra (1912-1963), de man van Louise Maria van Dinther, en Thea Scheijven, de vrouw van Ger van Dinther, hielpen mee.¹¹ De Eerste Heerlense Stoomwasserij was een echt familiebedrijf, zoals gezegd. Op 14 juli 1970 overleed Maria Margaretha van Dinther-Jongen, mede-oprichtster en directrice van de EHS, ten gevolge van een noodlottig ongeval, lezen wij.¹² Zij was door een verkeersongeval om het leven gekomen. Het echtpaar Van Dinther-Jongen ligt op de begraafplaats van de parochiekerk te Welten begraven.¹³

Zoon A. J. (Ton) van Dinther, geboren in 1932, was vooral degene die gedurende de jaren zeventig en tachtig samen met zijn vrouw J.M.A. Meys, dochter van veehandelaar Meys uit de Pijnsweg, het bedrijf zou leiden.¹⁴ Ook hij voerde velerlei bouwtechnische veranderingen door. Zo verbouwde hij het woonhuis en vergrootte hij het ketelhuis.

Op de website van Heerlen Vertelt heeft Bert Nijkamp op 31 maart 2011 een artikel geplaatst over de EHS, getiteld 'Doe de wasch de deur uit.'¹⁵ Op dit artikel heeft mevrouw Cilie Paasman gereageerd. Op 28 augustus 2013 schrijft zij het volgende:

'In de jaren 70-80 heb ik 8 jaar gewerkt in de Eerste Heerlense Stoomwasserij. In mijn tijd draaide de stomerij door een leuk echtpaar, die naast de stomerij woonde. Als je in de stomerij was, hadden ze boven aan de trap een klein kantoortje. In het jaar 1982 werd de stomerij gesloten en werden we overgeplaatst naar stomerij Limburg Lin in Geleen, waar ik nog 2 jaar heb gewerkt. Het echtpaar is toen volgens mij geëmigreerd naar Benidorm in Spanje, waar ze een huisje hadden. Ik kan mij nog herinneren dat er een ongeluk was gebeurd in de stomerij, dat een meisje met de hand in de lakenpers terecht kwam tijdens het werken met de bazin en dat we de machine niet direct stopgezet kregen. Vreselijk was dat. Voor de rest heb ik een prachtige tijd daar gehad en een hele leuke samenwerking en sfeer met collega's.'

In 1982 werd de Eerste Heerlense Stoomwasserij gesloten. In 1987 kocht en sloopte de gemeente Heerlen de EHS, omdat het bedrijf te veel overlast

Foto Limburgs Dagblad, 24 juli 1987.

veroorzaakte.¹⁶ In het Limburgsch Dagblad van 24 juli 1987 lezen wij dat de sloop van de EHS bijna is afgerond:

‘Nog even en niets herinnert meer aan de Eerste Heerlense Stoomwasserij in de wijk Welten, een van de oudere bedrijven van Heerlen. Slopers zijn nu druk bezig het gebouw aan de Weltertuyjnstraat af te breken. Spectaculair is vooral de sloop van de hoge schoorsteen die steen voor steen wordt afgebroken. Vanwege de dichte bebouwing rond de voormalige wasserij kon de schoorsteen niet omver worden geschoten met springstof. Op de open plek die zo ontstaat wordt een dorpspleintje aangelegd. Een wens die door veel Weltenaren al langere tijd wordt gekoesterd. (...)’

Door de sloop van de Eerste Heerlense Stoomwasserij ontstond een groot gat tussen de Martinuskerk en het voormalige restaurant In Gen Thun aan de Weltertuyjnstraat. ‘Architecten duiken in het ‘gat’ van Welten. Plan voor woningen en horeca naast Martinuskerk’, zo kopt het Limburgs Dagblad van 7 oktober 1989. Lange tijd lag het terrein braak. Minstens vier bouwplannen bleken financieel niet haalbaar. Pas na zeven jaar zou ‘het gat van Welten’ eindelijk worden opgevuld. Met dank aan architect Ton Vandebergh,

gemeente Heerlen (wethouder Hub Savelsbergh) en projectontwikkelaar Stienstra.¹⁷

Anno 2014 herinnert niets meer aan de Eerste Heerlense Stoomwasserij. Het 'gat van Welten' is opgevuld met een plein, stadswoningen, appartementen, kantoren, een kapperszaak en een standbeeld van Dr. Henri Poels, voormalig rector te Welten: het Rector Poelsplein.

Noten:

- 1 E-mail d.d. 4 februari 2014 van Danny Geurts, medewerker Stadsarchief Oss.
- 2 Persoonskaart F.H.J. van Dinther, Rijkheyt Heerlen.
- 3 Regionaal Historisch Centrum Limburg te Maastricht. Archief 12.129, registratienummer 14, aktenummer 3.
- 4 Jo Fox, *Welten-Benzenrade vroeger... Van middeleeuws dorp tot moderne stadswijk* [Heerlen 2006], p. 121.
- 5 Louisa Maria (1920), Frans Jozef Maria (1922), Maria Louisa (1924), Gerard Jozef (1925), Jozef Gerard (1930), Antoon Jozef (1932). Gerard Jozef stierf in 1930.
- 6 L.E.M.A. van Hommerich, *De Spieghel Historiae van Heerlen* [Heerlen 1948].
- 7 Ad Knotter e.a., *Mijnwerkers in Limburg. Een sociale geschiedenis* [Nijmegen 2012], p. 389 e.v.
- 8 Rijkheyt, centrum voor regionale geschiedenis. Archiefnummer 016-NT3 Bouwdossiers gemeente Heerlen, 1919-1981.
- 9 Limburgsch Dagblad, 14 april 1948.
- 10 Limburgs Dagblad, 28 september 1973.
- 11 Thea Scheijven heeft lange tijd de administratie van de EHS verzorgd. Het echtpaar Van Dinther-Scheijven heeft een eigen waterij in de gemeente Nuth gehad: 'Waterij Natuurbleek BV'. In augustus 1981 werd deze waterij door een catastrofale brand getroffen. Nadien werd de waterij geheel herbouwd. In oktober 1982 werd de zaak opnieuw geopend. Zie advertentie 'Waterij Natuurbleek' in Limburgs Dagblad, 19 oktober 1982.
- 12 Limburgs Dagblad, 16 juli 1970.
- 13 Hun graf bevindt zich weinige meters verwijderd van de hoofdingang van de kerk aan de Weltertuijnstraat.
- 14 In huize Meys is thans Hospice 'De Mantelhof' gevestigd.
- 15 Zie: www.heerlenvertelt.nl/2011/03/doe-de-wasch-de-deur-uit/. Geraadpleegd op 1 februari 2014.
- 16 Limburgs Dagblad, 16 december 1993.
- 17 Limburgs Dagblad, 16 december 1993.

Vijver te Welten bij HEERLEN.

Terug naar Welten

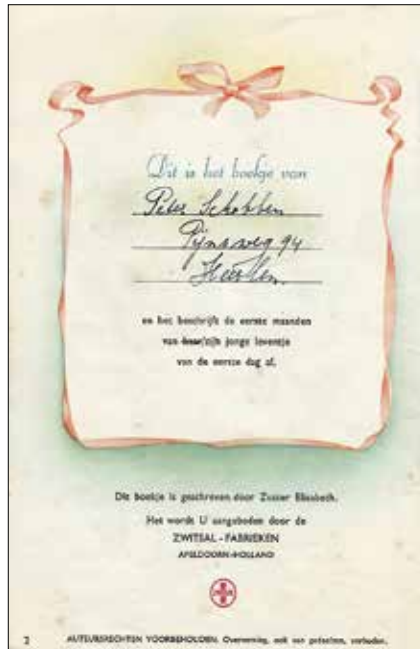
Door Peter Schobben

'History is not about what happened, but how it felt to be there when it happened.'

P. Schobben (1953) woonde tot zijn negende in Welten. Daarna verhuisde hij naar Voerendaal. Na een studie in Maastricht was hij lange tijd werkzaam in het onderwijs op het voormalige eiland Goeree Overflakkee, Zuid-Holland. Daarnaast altijd zeer actief in het culturele leven: muziek, film, literatuur. Thans woont hij weer in zijn geliefde Maastricht. En heeft hij de tijd om ook zijn jeugdherinneringen op papier te zetten. Die herinneringen blijken nog glashelder...

Mijn ouderlijk huis lag aan het einde van de Pijnsweg, dicht bij de St. Martinuskerk in landelijk Welten. Tot midden jaren zestig van de vorige eeuw werd mijn geboorteplaats omringd door uitgestrekte weilanden. Die waren beplant met vele honderden hoogstamfruitbomen en afgebakend door laaggesnoeide meidoornhagen. Op bewaard gebleven luchtfoto's uit begin jaren vijftig lijkt het wel of Welten in een bosgebied ligt. Ook perceelsscheidingen van bijvoorbeeld wilgen en struiken waren nog overal aanwezig. De boeren hakten hier geriefhout, zoals afrasteringpalen, stelen voor gereedschap of *sjanse* (takkenbossen) voor hun *bakoaves*. In en om het dorp lagen er in mijn jeugd nog ruim twintig, inmiddels allemaal afgebroken. Ons kleinschalige boerenlandschap was nog niet aangetast door verstedelijking, agrarische intensivering of ruilverkaveling. Welten was een groene oase in de geïndustrialiseerde Oostelijke Mijnstreek.

Aan de rand van Welten, langs wegbermen en verspreid door de graanakkers, groeiden vele soorten wilde bloemen en kruiden. Ik herinner me ondermeer akkerwikke, klapprozen, korenbloemen, rozemarijn, kamille en de slingerende haagwinde, waarvan we de witte bloemkelken *pispötjes* noemden. 's Zomers kon je boven het graan of drogende korenschoven veldleeuweriken al kwinke-

lerend steeds hoger zien cirkelen, totdat ze bijna uit het zicht verdwenen. Niet veel later gleden ze in een lange, stille glijvlucht naar beneden en landden een eind uit de buurt van hun in de akkers verborgen nesten. Zo af en toe fladderde een vlucht luidruchtige patrijzen verstoord uit het graan op. In de hernieuwde stilte hoorde je kokkerende fazanten, of, verder weg, de karakteristieke roep van een koekoek. Ten gevolge van de vernietiging van hun leefgebied en het gebruik van landbouwgif zijn veldleeuweriken en patrijzen in Welten nu vrijwel uitgestorven.

Eind jaren vijftig waren landschapselementen als holle, onverharde wegen of de tussen akkers gelegen graften dicht bij het dorp, nog niet geëgaliseerd of geruimd. De Geleenbeek kronkelde ongekanaliseerd vanuit zijn bron in de kelder van de Benzenraderhof door de weilanden richting hoeve *De Rousch*. Van hieruit stroomde de beek verder naar de dichtbij ons huis gelegen Weltervijver, waarna hij zijn loop voortzette langs de watermolen richting Heerlen. Al deze elementen gaven Welten een vertrouwde intimiteit.

Geuren van gier of mest waren nooit ver weg: langs de Pijpsweg, Weltertijnstraat en Doom lagen minstens vijftien boerderijen. De schaduwrijke fruitweiden er omheen werden bevolkt door zwart- of roodbonte koeien. Ook paarden, varkens of loslopende kippen kon je er aantreffen. Sommige boeren

bewerkten hun land nog als vanouds met paarden, hoewel tractors al overal in opkomst waren. Het ploegen, bemesten, zaaien en wieden ging hier en daar ouderwets met de hand.

Elke namiddag stonden er blinkend geschuurde, metalen bussen voor de boerenhoeves. Hierin was de dagopbrengst aan koeienmelk verzameld. 's Avonds werden die veertig liter bussen door een vrachtwagen van melk-inrichting *De Mijnstreek* uit Heerlen opgehaald, voor verdere verwerking tot zuivelproducten.

Er resteert in Welten vrijwel niets meer van al die agrarische activiteiten. De boerderijen die aan sloop ontkwamen – ze zijn zowat op één hand te tellen – werden verbouwd tot woonhuizen en zijn in de loop der tijd ingesloten door nieuwbouw. Het enorme areaal aan hoogstamfruitbomen is, met uitzondering van een bescheiden heraanplant bij de Weltervijver (*Loorenhof*), geroid. De levende boerenhave is in de loop der decennia, samen met zijn eigenaren, volledig van het toneel verdwenen. Door aanhoudende veranderingen, vanaf begin jaren zestig, belandde het overgrote deel van de agrarische gronden in en om de dorpskern onder omvangrijke woonbuurten (de '*Flintstone wijk*'), instellingen (*Atrium Medisch Centrum*, *Mondriaan Zorggroep*) en heel veel asfaltwegen.

Welten had in mijn jeugd nog geen 1000 inwoners. Zoals in de meeste Nederlandse dorpen, had men de keuze uit een gevarieerde middenstand. Ik herinner me diverse kruideniers, twee slaggers, twee bakkers, een mobiele melkboer, een fietsenwinkel, een drogist, een kapper met sigarenmagazijn, een schoenmaker, minstens vier cafés en een frituur. Verder waren er nog de achter onze moestuin gelegen *Eerste Heerlensche Stoomwasscherij*, en, vlak bij het begin van de Welterlaan, de beeldhouwerij van *Eymael*.

Onze kleinschalige middenstand verschraalde vanaf begin jaren zestig geleidelijk aan door de opkomst van grootwinkelbedrijven en later supermarkten in het nabije Heerlen. Aan de rand van die stad opende in september 1966 *Het Loon* haar deuren: Nederlands vroegste overdekte winkelcentrum, naar Amerikaans voorbeeld. In *Het Loon* hadden de nog weinige autobezitters al de beschikking over een ondergrondse, publieke parkeergarage: de allereerste in Zuid-Limburg. Men hield reeds rekening met de naderende massamotorisering.

Een groot gedeelte van de bebouwing aan de westelijke Weltertuintstraat, waar langs eeuwenoude woonhuizen en diverse boerderijen stonden, werd medio jaren zestig afgebroken en vervangen door nieuwbouw. Ook de twee meest schilderachtige, oude huisjes (op nr. 91 en 95), waarvan zelfs een

Linosnede van de Weltertuystraat 91-95.

ansichtkaart (idyllisch hoekje in Welten-Heerlen: - *'waar de huizen nog in behaaglyke wanorde liggen.'*) werd verkocht, ontsnapten niet aan de sloophamer. Ten gevolge van deze "onherstelbare verbeteringen" veranderde het historisch gegroeide stratenpatroon in dit agrarische gedeelte van de Tuynstraat op ingrijpende wijze.

Verder werden er drie autosnelwegen hoorbaar dicht langs de bebouwde kom aangelegd. Aan de noordelijke dorpskant, ter hoogte van de Welterlaan, wordt de Pijnsweg sinds begin jaren zeventig in tweeën gesneden door de snelweg Heerlen-Maastricht. Deze autosnelweg werd diep ingegraven in het oorspronkelijk hoger gelegen landschap. Het huidige Pijnswegviaduct geeft bij benadering het niveau van die afgegraven weilanden aan. Ongeveer op het midden van dat viaduct lag indertijd, op de T-splitsing van de Pijnsweg naar de met kinderkopjes bestrate, schuin aflopende Welterlaan, *'Villa val-um.'* Zo noemde men het bouwvallige boerderijtje van de familie Mertens.

Aan de oostelijke kant van Welten werd al eerder, vanaf begin jaren zestig, een snelweg richting Aken en Eindhoven aangelegd. Ook aan de westelijke kant horen de bewoners al decennia lang het onvermijdelijke lawaai van een vierbaans autoweg tot in de kern van het ooit zo rustieke dorp doordringen. Sinds vele jaren staan er 80 kilometerborden langs de snelweg die de Pijnsweg

Vader en moeder Schobben bij de Weltevijver.

doorsnijdt. Ondanks deze snelheidsbeperking, geluidswallen en nog onlangs geplaatste, geluidsdempende schermen is het lawaai dag en nacht hoorbaar. Het inwoneraantal is gegroeid tot ongeveer 3900. Door al deze ontwikkelingen is Welten een buitenwijk van Heerlen geworden en er nagenoeg aan vastgegroeid. Op de site van de gemeente Heerlen heet Welten tegenwoordig: *Heerlen-Zuid*.

Aan beide zijden van de laatste honderd meter van de Pijnsweg, de straat waar ik eind december 1953 werd geboren, stonden vroeger rijen hoge Italiaanse populieren. Aan onze straatzijde zijn de bomen omstreeks mijn vijfde jaar omgehakt. Aan de overkant zijn er momenteel nog vijf exemplaren over. Gezien de forse omvang van die resterende bomen, waren ze vermoedelijk al aangeplant voordat rond 1920 de vroegste huizen in dit laatste stuk van de Pijnsweg werden opgetrokken. Totdat dit laatste stuk Pijnsweg werd aangelegd en bebouwd, bevonden zich hier de zogeheten *Kerk Weien*. Deed, zo vraag ik me nu af, die dubbele rij populieren tevens dienst als oprijlaan naar de even verderop gelegen Strijthagenshof?

Villa Strijthagen

Dit statige, maar in mijn jeugd nogal verwaarloosd adellijk huis had een bouwvallig bordes dat uitzag over een met fruitbomen bezaaid weiland, dat schuin afliep naar de Weltervijver en molen. Elk voorjaar opnieuw kleurde dit grasland bleekroze door talrijke pinksterbloemen. Voor mij als kind altijd hét teken dat de lente nu echt begonnen was. De Strijthagenshof werd eind jaren vijftig – althans volgens mijn hoogbejaarde moeder – bewoond door de dames Eymael: twee ongetrouwde zussen op leeftijd. Ik kan mijzelf nauwelijks meer herinneren dat ik ze ooit in of om het huis heb gezien. Wellicht omdat ik, begeleid door een klasgenootje, uitsluitend in de tuin, hal en op de trap naar de zolderverdieping kwam. De opvallend deftig ingerichte hal was gevuld met voorwerpen uit lang vervlogen tijden. Het verschil met onze eigen jaren vijftig inrichting viel mij meteen op. Terugkijkend schieten mij antieke meubels, tapijten, schilderijen, diverse opgezette dieren plus een staande klok te binnen. Elke keer als ik door de hal over de eeuwenoude eikenhouten trap naar de zolder liep, gaf ik mijn ogen goed de kost. Onder het piramidevormig zolderdak bivakkeerde eind jaren vijftig het kunstenaarsechtbaar Nic. en Vera Tummers-Van Hasselt plus hun talrijke kinderschaar. Dankzij een van die kinderen kwam ik af en toe in de Strijthagenshof.

Eens, tijdens de kersttijd, liet mijn klasgenootje mij trots een door zijn kunstzinnige moeder gemaakte kerstgroep zien. Die stond uitgestald op de zoldervloer, direct achter het ronde raam van het timpaan (driehoekvorm) boven in de voorgevel. Alleen op die plek was de groep enigermate zichtbaar, want de rest van de zolderverdieping was nogal donker. Al het overige daglicht kon slechts via twee minuscule dakkapellen naar binnen dringen. Overdag werd er bovendien, vanwege de alom heersende zuinigheid, geen licht aangestoken. Thuis hadden we een kerstgroep van beschilderde, gipsen beeldjes. Die van de familie Tummers was door mevrouw zelf creatief in elkaar geknutseld. Als ik me goed herinner, van lapjes stof bevestigd op pijpenreinigers, met hoofden en handen gesneden uit wijnkurken. Dat vond ik heel apart. Ook herinner ik me nog dat Vera van Hasselt bij mooi weer, naast het met klimop overwoekerde bordes, bezig was met boetseren. Gefascineerd keek ik naar het onder haar handen groeiende sculptuur, boven op een verstelbaar metalen plateau. Soms kregen we een beetje chamotteklei om mee te spelen. Tot Van Hasselts bekendste werken behoren ondermeer *Mari-ken van Nieuweghen* (Nijmegen) en in onze eigen regio *D'r Kuëb va Heële* en *'t Roeëd Truud*.

Twee andere ervaringen op de Strijthagenshof maakten eveneens veel indruk. In de gewelfde, bakstenen kelder stonden indertijd houten kratten en kisten gevuld met stro. Daarin werden de beelden van Vera van Hasselt vervoerd als er een expositie was. De niet afgesloten toegangsdeuren naar de kelder bevonden zich op tuinhoogte aan de linkerzijde van het huis. Op een warme zomermiddag hadden mijn klasgenootje en ik een doosje lucifers weten te bemachtigen. Zoals de meeste jongetjes hielden we van *vunkele* (vuurtje stoken). De open deuren en de aanlokkelijke hoeveelheid brandbaar materiaal erachter, hadden op ons een aanzuigende werking... Op de rulle zandvloer van de kelder begonnen we gezamenlijk kleine hoopjes stro aan te steken. Die brandden snel op en veroorzaakten weinig rook. We werden echter steeds overmoediger en maakten op een gegeven moment een stapel van wel een halve meter hoog.

Die brandde zo goed, dat we in paniek met onze voetjes probeerden het hoog opblaiende strovuur snel uit te trappen. Dat lukte helaas maar gedeeltelijk, waardoor de ruimte bovendien al snel blauw stond van het nasmeulende stro. Noodgedwongen moesten we hoestend en kuchend naar buiten vluchten. Overstuur rende ik naar mijn vlakbij gelegen ouderlijk huis en durfde daar aangekomen, niets tegen mijn moeder te zeggen. Ondertussen brandde het vuur verder. Vermoedelijk gealarmeerd door de rook, die langs de kelder-

Met neef Hans (trommel) in onze zandbak.

Voor ons huis, Pijnsweg 94, zomer 1957. Mijn ouders met oudste zus Marloo. Verder oom en tante die per Vespa-scooter vanuit hun woonplaats Egmond-Binnen (Noord-Holland) naar Limburg waren gescooterd, geheel over binnenwegen!

deuren naar buiten walmde en via de openstaande ramen het huis binnendreef, werd het vuur gelukkig op tijd geblust. Tot overmaat van ramp ontdekte men aan het eind van die middag, dat diverse ongebakken kleibeelden, die in de met brandnetels begroeide zijtuin stonden, waren omgeduwd en gebroken. 's Ochtend, toen ik er ook al had gespeeld, had mijn klasgenootje me overigens een nogal eigenaardig voorstel gedaan: "Zullen we die beelden omduwen?" Daar wilde ik echter niet aan mee te werken, ondanks zijn aandringen. Hoe dan ook, 's avonds kwam Vera van Hasselt - terecht verontwaardigd - aan onze voordeur haar verhaal doen. *Ik* had de brand veroorzaakt *en* de beelden omgeduwd. Ik vermoed dat ze het zo van haar zoontje, die ongetwijfeld (eveneens) bang was voor straf, gehoord moet hebben. Mijn vader, die me ter verantwoording riep, vertelde ik in alle eerlijkheid dat ik *mede* schuldig was aan de brand maar absoluut *niets* van doen had met de 'Beeldenstorm'. Omdat ik niet bekend stond als een leugenachtig kind, werd ik door mijn ouders geloofd. Maar niet door Van Hasselt. Haar zoontje en ik mochten vanaf nu niet meer samen spelen...

Hennen en Poels

Nog even terug naar de Strijthaghenshof en zijn vroegere bewoners. Die eerder genoemde antieke inrichting was waarschijnlijk door de dames Eymael geërfd van de vorige bewoner, *Charles Hennen*. Hij was de laatste telg uit het befaamde, muzikale geslacht Hennen. Charles' vader, Frederik, was een beroemd violist die heel Europa bereisde en lang in Londen woonde, toen hij daar concertmeester en later dirigent van het *Covent Garden Orchestra* was. Charles werd in Londen geboren en woonde de eerste tien jaar van zijn leven in de Engelse hoofdstad. In 1871 keerde vader Hennen met zijn gezin terug naar zijn Heerlense geboortegrond en kocht de Strijthaghenshof. Het huis werd een trefpunt van lokale cultuur. Jarenlang werden er in het huis, of zomers in de tuin, kamermuziekuitvoeringen georganiseerd met en door de Hennen's. Na 1900 wist de nieuwe elite van de Mijnstreek de Strijthaghenshof ook te vinden. De bekende katholieke sociaalsrijder *dr. Henri Poels* behoorde er ook tot de graag geziene gasten. Hij was van 1910 tot 1919 rector van Welten én buurman van de Hennens. Daarnaast was Poels jarenlang hoofdaalmoezenier van Sociale Werken voor de gehele Mijnstreek. Er diende zijns inziens een katholiek tegenwicht te zijn voor het opkomende socialisme en een einde te komen aan de dreigende ontkerstening in de Mijnstreek. Poels stond tevens aan de wieg van vele katholieke sociale en recreatieve verenigingen. Zo gaf hij in Welten de aanzet tot oprichting van RKVV Weltania.

Met het goede der aarde had hij een prima relatie, zoals navolgende anekdote verhaalt. Toen een bekende socialist uit Midden-Nederland om half elf 's morgens op bezoek bij de geestelijke, een door Poels aangeboden glas rode wijn afwees, zei de Bourgondisch ingestelde hoofdaalmoezenier nogal teleurgesteld: "*Och, zijt ge zo verstorven?*" Poels' standbeeld staat al weer vele jaren - verplaatst van zijn oorspronkelijke plek op het Heerlense Pancratiusplein - vlakbij de ingang van de St. Martinuskerk.

Charles Hennen leerde van zijn vader de eerste beginselen van het vioolspel. Na een conservatoriumstudie, onder andere bij de bekende Vlaamse componist en muziekpedagoog Peter Benoit, werd Charles eerste violist bij de Franse Opera in Antwerpen. Daarna was hij dertig jaar lang concertmeester van De Nationale Opera aldaar en trad op in alle grote steden van België en Nederland. Twee ooms van Charles Hennen waren eveneens actief in de muziek: als pianist en componist. Ook Charles zelf componeerde, vooral kamermuziek. Na de dood van zijn vader (in 1909) vestigde Hennen zich in de Strijthaghenshof. Een jaar later werd hij de eerste directeur van de Heerlense

Muziekschool, die hij tot grote bloei wist te brengen. Nadat hij begin jaren dertig met pensioen ging, bracht hij ook zijn laatste twintig levensjaren door op de Strijthaghenshof. Hij was erelid van Harmonie T.O.G en Mannenkoor St.-Martinus. Charles Hennen overleed in augustus 1953, bijna 92 jaar oud.

Weltermolen

Schuin tegenover ons eigen huis aan de Pijnsweg, lag een witte jaren vijftig bungalow van de familie De Jager, een gezin met twee zonen. Vader was chirurg in het Heerlense St.Joseph-ziekenhuis. Dat lang geleden gesloopte hospitaal was vroeger gelegen aan het begin van de Akerstraat. Rechts naast de ruim bemeten tuin van de chirurg, bevond zich indertijd een door hoog uitgegroeide meidoornhagen omzoomd, langgerekt weiland waarop enkele oude fruitbomen stonden. Parallel aan dat weiland leidde een modderig kiezellaantje, met aan weerskanten oude kastanjes, naar de buitengewoon vervallen achttiende-eeuwse Weltermolen. De er naast- en achtergelegen boerderij was destijds nog volledig in bedrijf. Het ooit met leistenen bedekte mansardedak van woon- en maalhuis was, na jaren van verwaarlozing, rommelig opgelapt met rubberoïd (asfaltpapier) en dakpannen. Boven het werkeloze waterrad waren verrotte dakdelen en dakkapellen ingestort; vlin-derstruiken groeiden uit het open torendak! Het visvormige windvaantje op de torenspits zat onbeweeglijk vastgeroest en onder het stilstaande molenrad sijpelde traag en doelloos het water uit de Weltervijver weg.

Desondanks werd er nog steeds gewoond, gewerkt en zelfs gemalen. Rond 1925 was er een elektrische hulpmotor geïnstalleerd, die de maalstenen aandreef. Tot in de Tweede Wereldoorlog, toen het waterrad ook nog in gebruik was, duurde het na een dag malen op vijverwater namelijk een week voordat de Geleenbeek de maalvijver weer helemaal gevuld had. Gelukkig is de Weltermolen begin jaren tachtig volledig gerestaureerd. Het waterrad en de maalstenen draaien weer geregeld.

In het zojuist genoemde, langgerekte weiland naar de Weltermolen stond onder meer een *sterappelboom*. Deze ondertussen zeldzaam geworden appelsoort, oefende in het najaar een grote aantrekkingskracht uit op mij en mijn vriendjes. De op de grond gelegen, rode valappeltjes, met een nooit vergeten zoete, aardse geur, werden met smaak door ons verorberd. Als er niets op de grond lag, probeerden we de kleine, harde appels met takken uit de boom te gooien. Dat werd niet door boer-molenaar Claessen op prijs gesteld. Nadat hij onder andere bij mijn vader zijn beklag had gedaan, werd

mij verboden daar nog langer te komen. En in die autoritaire tijden (de hedendaagse onderhandelingsopvoeding was onbekend) deed vaders' wil nog opgeld, dus ik durfde er beslist niet meer naar toe te gaan.

Pijnsweg 94

Mijn in 1924 gebouwde ouderlijk huis maakte deel uit van twee, qua architectuur met elkaar verbonden woningen, die de huisnummers 92 en 94 droegen. Boven en naast de twee centraal gelegen oranje-bruine deuren, strekten zich een drietal bakstenen pilasters (platte muurpijlers) uit. Op dakhoogte eindigden de muurpijlers in een driehoekige bekroning met een natuurstenen rand. Het hoogste punt was gedecoreerd met een geometrisch art deco ornament. Met het eveneens uit twee woningen bestaande woonblok links naast ons, vormden ze gevierden de hoogste en laatste huizen in de indertijd geheel autovrije en bij uitstek stille straat.

Op huisnummer 94 werd ik op dinsdag 29 december 1953, 's morgens om vier uur, in de benedenvoorkamer geboren. Een dag later vond de doop plaats in de achter ons huis gelegen St. Martinuskerk door pastoor Frans Welters. Hij was, voordat hij pastoor in Welten werd, onder andere kapelaan in Voerendaal geweest. Deze cultureel georiënteerde geestelijke publiceerde begin jaren dertig het boekje *Voeldesche Legenden*. Op maandag 5 november 1962 zou ons gezin Welten verlaten en naar het legendenrijke Voerendaal verhuizen.

Bij mijn doop waren aanwezig: als *peter* opa Joseph (*Zef*) Janssen en als *meter* mijn vaders' oudste zus Mia Spekman-Schobben. Mijn moeders zus Lenie Janssen werd gevraagd *leen-meter* te zijn, voor het geval dat de eerste meter zou overlijden. De *peter* en de *meter* dienden er op toe te zien dat de pasgeborene tot een goede katholiek zou opgroeien en de opvoeding over te nemen als de ouders zouden overlijden. Dan werd er stilzwijgend van uitgegaan dat een van beide het kind in zijn of haar gezin zou opnemen, zodat het niet naar een weeshuis hoefde. Op de binnenzijde van mijn onversierd, wit geboortekaartje hadden mijn ouders met loden letters laten drukken: *Met dank aan God en grote blijdschap geven wij u kennis van de geboorte van een zoon. Bij het H. doopsel ontving hij de namen: Petrus Josephus Maria.*

De onbedorven stilte aan de Pijnsweg, maar ook in de rest van Welten, was ruim een halve eeuw geleden ook voor ons kinderen vanzelfsprekend. Onze landelijke rust werd, afgezien van een incidentele tractor, brom- of motorfiets, zelden verbroken door het geluid van automobielen. Die waren op het

Limburgse platteland in de karige, naoorlogse jaren haast een curiositeit. Als er al een personenauto door ons deel van de straat reed, stopten wij met spelen om het zeldzame voertuig uitgebreid te bekijken. Foto's van de Wel-tense dorpskern uit begin jaren zestig tonen vrijwel lege straten, met soms een (1!) auto. Als je vandaag de dag door de oude kern loopt, die nu constant volstaat met autoblik, is dat bijna niet meer voorstelbaar.

Ter vergelijking met het heden volgen daarom enige historische cijfers. Toen ik zeven jaar werd, eind 1960, had Nederland een wagenpark van ongeveer een half miljoen personenauto's. Pas op mijn elfde werd de een miljoen grens overschreden. In mijn geboortear 1953 waren er in heel Nederland nog slechts 188.000 auto's voor in totaal 10,5 miljoen inwoners.

Statistisch gezien ongeveer 56 auto's per 1000 inwoners. Dat is in 2011 gestegen tot 464 auto's per 1000. Er waren toen in totaal bijna 8 miljoen *personenauto's*, een aantal dat nog steeds toeneemt. Nederland telde in 2011 ruim 16,7 miljoen inwoners. Door al deze ontwikkelingen is stilte in ons dichtbevolkte land een zeldzaam goed geworden, zelfs op het (Limburgse) platteland. Aan het begin van deze eeuw verscheen daarom de *Grote Stilte Atlas van Nederland*. Die "Grote" Atlas heeft overigens de vorm van een bescheiden, nogal dun uitgevallen pocketje... Sinds 2011 bestaat er zelfs een landelijke *Dag van de Stilte* om de waarde en werking van stilte en innerlijk rust onder de aandacht te brengen bij een zo breed mogelijk publiek.

De allereerste Limburgse autowegen – met twee keer twee gescheiden rijbanen – werden pas in de loop van 1961 opgeleverd: vier kilometer van Maastricht naar Meerssen, en iets eerder negen kilometer van Heerlen naar Spaubeek. In de navolgende jaren zou in heel Nederland het snelwegennet geleidelijk verder uitgroeien. Buiten die twee stukjes Limburgse autoweg was je in heel onze provincie tot ver in de jaren zestig aangewezen op trage tweebaanswegen. Al die wegen liepen indertijd *door* de nederzettingen. Pas na de bebouwde kom kon je weer accelereren naar 80 of 90 kilometer per uur. Behalve in Utrecht, Noord- en Zuid-Holland ging het toen in heel Nederland zo. In genoemde provincies waren kort voor de Tweede Wereldoorlog reeds de allereerste stukken autoweg aangelegd. Een enkele reis per auto van Heerlen naar Amsterdam duurde zodoende tot ver in de jaren zestig ruim een halve dag.

Het laatste stuk van de Pijnsweg was eind jaren vijftig, zoals gezegd, vrij van personenauto's. We konden dus met een gerust hart op straat spelen. Hoewel onze ouders ons altijd vermaanden: "*op de sjoep blieve!*", iets waar we ons overigens niet altijd aan hielden. Als we stepten, rolschaatsten, tikkertje of

verstoppertje speelden, werden we maar zelden gestoord door gemotoriseerd verkeer. Slechts af en toe reed een vrachtwagen met zakken graan en *Sluis*-veevoer voor de Weltermolen, of de donkerblauwe VW-bestelbus van bakker Mom door ons gedeelte van de straat.

... en Welten-centrum

In het winkeltje van bakker-kruidenier Mom, gelegen op Weltertuintstraat 7, kochten wij als kind voor een stuiver (2,3 eurocent) of wat losse centen soms snoep. Bijvoorbeeld zoethoutstokjes of papieren zakjes gevuld met *lekzout* (zwart-wit poeder) dat we vanuit onze handpalm oplikten. Ook haalden we er laurierdropstaafjes, die we in een flesje, met water en wat suiker, al schuddend oplostten tot vloeibare schuddrop. Het dropschuim dat bovenin het flesje ontstond, zogen we op. *Sjoemke trekke*, noemden we dat. Als het niet meer schuimde, dronken we de dropvloeistof op. Verder was kauwgom erg populair. Onze Amerikaanse bevrijders hadden die in september 1944 in Limburg en het jaar daarop in de rest van Nederland geïntroduceerd. Ik kocht altijd het merk *Bazooka Joe*. Dat werd in de vorm van een roze, mierzoet blokje gum verkocht. Aan de binnenzijde van de plastic wikkel stond een stripje over de met baseballkap en zwart ooglapje getooide jeugdige Joe. Ook snoepten we van toverballen, stroopsoldaatjes, dropveters, lollies of vierkante, gelroze, gelaagde schuimblokken. Als je er een stuk van had afgebeten, 'smolt' dat heerlijk zoet op je tong. Al dat lekkers lag in een minivitrine, bovenop de lage toonbank. Met onze warme, koperen muntjes in de hand geklemd, wezen wij aan wat we wilden totdat mevrouw Mom ons liet weten dat ons geld besteed was. Heel af en toe kregen we een dubbeltje (4,5 eurocent) voor een rolletje *Faamdrops* of iets duurder, een rol *Stophoest* of zuurtjes van het merk *Rang* ("*Rang is alleen Rang als er Rang op staat!*"). Een Limburgs *Sibema* ijsje kostte eveneens een dubbeltje. Dat bestond indertijd uit een rechthoekig blokje roomijs (zonder stokje), verpakt in zilverfolie. Voor de boven en onderzijde kreeg je een ijswafeltje om aan de zijkant van de traktatie te likken. Zodoende kreeg je geen gesmolten room op je handen. Samen met waterijs aan een plat stokje, waren dat de enige soorten die verkrijgbaar waren.

Op nummer 11 lag de ambachtelijke slagerij van Kals. Geregeld ging ik er met een door mijn moeder geschreven briefje vlees halen. Het gehele jaar, ook 's winters, was de slagerswinkel onverwarmd. Alle muren waren koelwit betegeld; van de grijze granitovloer tot aan het witgekalkte plafond. Achter de bescheiden toonbank stond een massief, houten hakblok waarop bijvoorbeeld

Welten-centrum rond 1960. Foto: Collectie Heemkundevereniging Welten-Benzenrade.

koteletten uit een groot stuk varkensvlees werden gehakt. Je zag en hoorde het hakmes door vlees klieven en botten versplinteren... Soms hingen er aan de haken tegen de betegelde achterwand meerdere, in de lengte gehalveerde varkens of koeien - zonder hoofd - ter verdere verwerking. Die huidloze kadavers waren voorzien van paarse controlestempels uit het slachthuis. Andere vleessoorten dan rund en varken werden er niet verkocht.

Dicht bij het plafond hingen hammen (in witte stoffen zakken) en grote cervelaatworsten. Dit boterhammenvlees werd, na voldoende droging, met een haak aan een lange stok naar beneden gehaald. Vervolgens voor de klant met een handbediende snijmachine in plakjes gesneden, op een kartonnetje gelegd, gewogen op een *Berkel* balansweegschaal en in een papieren zak verpakt. Op de verzamelzak werden gaandeweg de diverse bedragen met potlood door de slager bijgeschreven en tenslotte opgeteld. Voorgesneden vlees bestond nog niet.

Omdat de kleine glazen vitrine op de met wit marmer bedekte toonbank niet gekoeld was, werd het overgrote deel van het vlees in koelcellen bewaard. Die bevonden zich achter massieve, witte deuren en deurtjes (met blinkend chroombeslag) tegen de linker achterwand van de winkel. Die koelcellen

Winkelpanden in de Welvertuynstraat. Foto: Collectie Heemkundevereniging Welten-Benzenrade.

werden koud gehouden met dikke, doorzichtige staven waterijs (van circa 100 x 20 x 20 centimeter) die in de zomermaanden wekelijks werden geleverd door de NV Heerlense Ijsfabriek Nova Zembla aan de Laanderstraat. Zo bleven die goed geïsoleerde cellen net rondom het vriespunt. Soms was ik in de slagerij aanwezig bij het naar binnen tillen van die zware staven ijs op een leren lap boven op de schouder van de ijs leverancier. Later in de jaren zestig werd het koelen en vriezen overal elektrisch. In de smalle, betegelde etalage, stonden louter pondspakjes *Ossenwit* (rundervet) in pyramidevorm opgestapeld. Ten tijde van een slagerswedstrijd werd de etalage altijd gedecoreerd met een van *Ossenwit* geboetseerd beeld. Ik herinner mij ondermeer een door Kals vervaardigde bizon en zeemeermin.

Zo nu en dan kon je de slagerij al van ver ruiken. Als ik op zo'n dag de Welvertuynstraat inliep, werden mijn neusgaten geprikkeld door rookgeuren. De allereerste keer dacht ik nog, omdat er rook uit de oprit naast de slagerswinkel wegwaaide, dat er brand was uitgebroken. Onze slager bleek echter bezig, in zijn rookhuisje, opgemetseld aan het eind van de oprit, met smeulend beukenhout hammen of worsten te roken. Ik wierp dan altijd even een blik op het bakstenen huisje, waaruit langs het deurtje en via de schoor-

steen langzaam rooksluierden verwaaiden.

Verder herinner ik me nog vaag de drogisterij van de familie Ackx in de bocht van de Weltertuijnstraat op nummer 31. In dit winkelpand was jaren later (tussen 1980 en 2011) het bekende restaurant *In Gen Thun* gevestigd. Bij drogisterij Ackx haalde ik geregeld *Chefarine '4'* ("Vier beroemde geneesmiddelen in 1 tablet!"), een voorloper van het huidige *Paracetamol*. Voor de civiele prijs van 0,75 centen (34 eurocent) kocht je indertijd 20 tabletten. Mijn vader had namelijk frequent last van hoofdpijn, met name na zijn kantoorwerk. De witte tabletten waren indertijd verpakt in een langwerpige, kartonnen doosje, waarin een met tabletten gevuld, glazen buisje met rood klemdopje zat.

Onze drogist had een bijzondere, gietijzeren personenweegschaal, met op borsthoogte een verstelbare bascule. Omdat de meeste mensen thuis geen eigen weegschaal hadden, kon je je hier laten wegen. Ook op de meeste NS-stations vond je toentertijd een mechanische personenweegschaal met een groot, rond cijferblad. Hier kon je jezelf wegen tegen betaling van een dubbeltje (4,5 eurocent).

Na de drogist, om de bocht, volgde eerst nog een bescheiden weitje met morellenboompjes (zure inmaakkersen). Daarnaast, op nummer 45, was de werkplaats van schoenmaker Leyendeckers. Zijn hoekwoning grensde aan de oprit naar de Stoomwasserij en aan de andere kant aan de bedrijfswoning en het wasserijgebouw. Van de schoenmaker herinner me nog het gereedschap en de losse, houten schoenleesten die direct achter het raam in zijn werkruimte lagen. Van zijn diensten maakten wij echter geen gebruik, omdat mijn vader onze schoenen zelf repareerde.

De panden van onze bakker en slager zijn lang geleden verbouwd tot woning. *In Gen Thun* staat al enige jaren leeg. De schoenmakerij en Stoomwasserij zijn eind jaren tachtig gesloopt en vervangen door een uitgebreid appartementencomplex en het Rector Poelsplein.

Limburg zonder haast

Een paar keer per jaar schalde de Limburgse kreet "*loemele*" (vodden) door onze rustige Pijnsweg. Enigszins weemoedig klinkend en uitgesproken met een lang accent op de eerste en een kort op de twee laatste lettergrepen. Dan reed met paard en wagen de *loemele-boer* door onze straat op zoek naar afgedankte spullen. Indien van ijzer of een ander metaal werden ze gewogen aan een *loemelewöagske* (veer-unster) waarna je er een paar centen voor kreeg.

Soms kwam de *scharensliiep* door onze straat op zoek naar messen, scharen of bot gereedschap. Met zijn duwkar op houten spaakwielen vervoerde hij slijpschijven die via voetkracht door een groot vliegwiel aan de zijkant werden aangedreven. Door met zijn voet de aandrijfplank onder de kar op en neer te bewegen, bracht hij het vliegwiel en de daarmee verbonden stenen slijpschijven in beweging en sleep hij alles weer vlijmscherp.

Het krassend, schurende geluid en de vurige vonkenregens die daarmee gepaard gingen, zijn nog steeds in mijn geheugen gegrift. Ik herinner mij dat mijn vader een keer bij thuiskomst niet tevreden was over de door de scharensliiep geleverde, nogal ruwe slijpkwaliteit en van toen af aan zelf onze messen en scharen ging slijpen in zijn schuur.

Eveneens denk ik terug aan een eenmalige ontmoeting met een zwerver, die in zijn schamel rugzakje allerlei gereedschap droeg. Hij kwam eind jaren vijftig op een zomerse dag langs de deuren om kapotte paraplu's te repareren. Een toentertijd al bijna uitgestorven ambacht. Die paraplu's waren in die jaren van waterafstotend, zwart katoen en moesten langer meegaan dan de hedendaagse (weggooi)exemplaren van kunststof. Tussen twee populieren, schuin tegenover ons huis, ging hij in kleermakerszit op de grond zitten om zwigend met naald, draad en tang, de aangeboden paraplu van onze burens tegen een kleine vergoeding te repareren.

Onze melkboer Langen, uit het aan de rand van Welten gelegen De Doom, bezorgde zijn producten eveneens met paardentractie. Een boerenpaard trok zijn wit geverfde kar op vier, kleine houten spaakraderen. Aan de voorkant had Langen zijn kar dichtgetimmerd en van een grote glazen ruit voorzien. Door een gleuf onder het glas gingen de leidsels naar binnen, zodat hij bij regenachtig weer enigszins droog bleef. Meestal voor onze deur kreeg het paard een portie extra krachtvoer via een om zijn hoofd gebonden haverzak. Dat leidde dan regelmatig tot verse paardenvijgen op het Weltens asfalt. Behalve dagmelk van eigen koeien, leverde Langen ondermeer gepasteuriseerde en gesteriliseerde, etiketloze flessenmelk. De eerste met brede hals en zilverfoliedop, de andere met smalle hals en kroonkurk. Doordat de gepasteuriseerde flessenmelk minder verhit was, had deze de lekkerste smaak. Verder verkocht onze melkboer onder meer losse eieren en andere zuivelproducten zoals room, yoghurt, karnemelk of vla, allemaal verpakt in glas. De goedkopere, dagverse melk bevond zich in een grote aluminium bus achter in zijn kar. Een liter melk werd met een grote soeplepel in onze geëmailleerde melkkoker geschept. Die ging mijn moeder dan, net als alle andere klanten, op het fornuis verhitten om hem bacterievrij en in de

zomertijd langer houdbaar te maken. Daarna werd de melk, inclusief een dik, geelromig vel onder de koele keldertrap bewaard. Frigidaires of ijskasten (koelkasten) waren een nog onbekende luxe, die de meeste mensen zich in de jaren vijftig niet konden permitteren.

De schillenboer, die met paard en wagen oud brood, aardappelschillen en ander groenteafval voor zijn varkens kwam ophalen, was eveneens geregeld van de partij. Al ons verder overgebleven, organisch afval belandde op de mestvaalt achter in onze tuin. In het voorjaar bij het omspitten van de groentetuin, werd de vaalt door mijn vader leeggehaald en ondergespit als bemesting. Wat er nog overbleef aan huisafval kon gemakkelijk in de halve meter hoge verzinkte, metalen vuilnisemmer die één keer per week werd opgehaald. Vrijwel alle flessen en overige glazen verpakkingen hadden inder tijd statiegeld, dus die werden trouw terug gebracht. Plastic verpakkingen waren er nagenoeg niet. Veel was, naast glas, verpakt in karton, blik, papier of de voorloper van plastic, bakeliet.

Voorverpakte kruidenierswaren waren er nog maar weinig. Een groot deel van het assortiment zoals koekjes, snoepjes, koffie, thee, suiker, zout, meel, erwten, bonen, linzen en rijst was niet voorverpakt. Ze werden door de kruidenier – in beige stofjas, om zijn ‘goede goed’ te beschermen – uit de diverse voorraadvakken of blikken achter, voor en op de toonbank, in papieren zakken geschept. Daarna volgens de wensen van de klant afgewogen op een mechanische balansweegschaal met koperen gewichten. Die boodschappen deed je dan in je zelf meegebrachte tas. Als je die vergeten was, moest je weer terug naar huis, want kunststofstasjes bestonden nog niet. Van zelfiets afwegen, tegenwoordig in winkels heel gewoon, was geen sprake. Je wachtte in alle rust tot je aan de beurt was. Daarna werd alles voor je afgewogen. In je dagelijkse boodschappen ging dan ook heel wat meer tijd zitten dan tegenwoordig. Boodschappen (vergeleken met nu was de keuze zeer beperkt) werden in die jaren nog niet voor de hele week gedaan. Vrijwel niemand had namelijk een auto. Van haast was er desondanks geen sprake, in een tijd waar persoonlijk contact, service en niet te vergeten roddels erg belangrijk werden gevonden. Een bekend fotoboek over Nederland in de jaren vijftig en zestig kreeg dan ook als titel: *Holland zonder haast*.

Vanaf ongeveer 1940 tot en met begin 1952 waren heel wat kruidenierswaren “op de bon”. Wegens schaarste of tekorten mocht je bijvoorbeeld koffie, suiker, boter, vlees, snoep of tabak maar af en toe en in beperkte hoeveelheden

kopen. Daar had je naast geld ook speciaal verstrekte distributiebonnen voor nodig. Zonder bonnen kon je in principe niets kopen al had je nog zoveel geld. De enige uitzondering daarop was de peperdure zwarthandel. Als er – tijdelijk – iets met bonnen te koop was, stonden er meestal lange rijen voor de winkels. Dit zogeheten distributiesysteem was opgezet door de overheid om de schaarse goederen tijdens en lang na de Tweede Wereldoorlog zo eerlijk mogelijk te verdelen. Pas in januari 1952 toen als allerlaatste product koffie “van de bon” ging, verdween dit systeem. Vanaf dat moment kon je alle kruidenierswaren weer zonder beperkingen kopen.

In 1953 werd de allereerste Nederlandse supermarkt in Amsterdam geopend. Zelfbedieningwinkels waren echter in de Limburgse steden en dorpen tot een eind in de jaren zestig een onbekend fenomeen. Supermarkten betekenden niet alleen een revolutie in het boodschappen doen (tot dan vrijwel alleen door vrouwen!) maar ook in de verpakking: bijna alles werd nu voorverpakt in plastic of andere materialen. In de supermarkt deed je boodschappen met een bescheiden, draadijzeren mandje of in een ander nieuwigheid: het metalen boodschappenkarretje. Dat was overigens vele malen kleiner dan het huidige, voor massalere consumptie bedoelde model. Dankzij dit uit Amerika overgewaaid winkelsysteem, kon men de producten nu zelf uit de schappen halen en bij permanent bemande kassa’s afrekenen. De zeer bescheiden keuze aan producten werd in de loop van de jaren zestig langzaam groter. In mijn jeugd waren er bijvoorbeeld niet meer dan twee, heel eenvoudige merken tandpasta te koop: *Prodent* en *Colgate*. Zonder allerlei huidige extra’s als bijvoorbeeld: fluor, anti tandsteen, witmakers, keuze in smaken of geschikt voor gevoelig tandvlees.

De supermarktformule leidde tot een aanzienlijke tijdsbesparing, maar tevens tot gigantische hoeveelheden verpakkingsafval van met name plastic maar ook papier, karton en glas. Vandaar dat de huidige *Kliko* vuilcontainer minstens vijf keer zoveel inhoud nodig heeft als de lang geleden uit het straatbeeld verdwenen halve meter hoge, metalen vuilnisemmer. Bovendien zijn we noodzakelijkerwijs over gegaan op afvalscheiding en recycling.

Bij de burenen...

Een keer in de 14 dagen reed bij onze linkerburen op 96 de bestelbus van *De Gruyter* voor. Bij deze luxe kruidenier bestelde de familie Ramaekers haar dagelijkse boodschappen. Het interieur van het moderne *De Gruyter* filiaal in het Heerlense Aarveld zag er, voor de verlegen dorpsjongen die ik was,

intimiderend groot en chique uit. Heel bijzonder vond ik de forse, geelkope-
ren koffiebonen-dispensers die je al van ver door de ruime etalageramen
tegemoet blonken. De boodschappen van onze burens waren vooraf genoteerd
in een bestelboekje dat in de winkel of direct aan de bezorger was afgeleverd.
Ter plekke telde de in blauwe stofjas geklede chauffeur/bezorger de kosten op
met een potlood dat onder zijn pet geklemd zat. Vervolgens werd er direct
met de buurvrouw afgerekend. De inkomsten verdwenen in de om de be-
zorgers schouder hangende, leren geldtas waarin je tijdens het wisselen in-
drukwekkende hoeveelheden muntgeld hoorde rinkelen. Soms kreeg ik het
zogeheten “*Snoepje van de Week*”, bijvoorbeeld een lolly, papieren bouwplaat
of een plastic cowboy poppetje. Dat kreeg de buurvrouw cadeau bij bood-
schappen vanaf vijf gulden (2,27 euro) of meer. Als ik bij de boodschappen-
bezorging in de buurt was, ging ik altijd kijken... en hoopte wederom op het
“Snoepje”!

Mijnheer Ramaekers, zag je altijd met hoed op en gekleed in zwarte, drie-
delige kostuums. Hij was in de jaren vijftig onderwijzer op de Tarcisius lagere
school in Heerlen. In zijn vrije tijd bevlogen natuurliefhebber, een interesse
die hij ook op zijn leerlingen overdroeg. Achter in zijn tuin stonden een aantal
bijenkasten. Vrijwel jaarlijks kreeg mijn moeder een of meer potjes van zijn
heerlijke honing. *Meester* Ramaekers, zo werd hij in het dorp genoemd, was
zijn carrière circa 1917 begonnen als onderwijzer aan de toen net geopende
Weltense Lagere School. Hij was getrouwd met een dochter van de waard van
café *Maes* aan de Weltertuintstraat 30. Het gezin Ramaekers had het Bijbelse
aantal van zeven zonen, een voor die jaren, althans in Katholieke gezinnen,
niet eens zo'n uitzonderlijk aantal kinderen. Een van de Limburgse
kampioenen was het boerenechtpaar Curfs uit Voerendaal, met wel 16
nazaten! De toen zeer populaire TV-presentatrice Mies Bouwman nodigde
het gezin Curfs, ergens eind jaren zestig, voltallig uit in een van haar tele-
visieshows.

Buurvrouw Ramaekers moest wekelijks, inclusief de 2 hemden van haar
echtgenoot, het voor mijn moeder indrukwekkende aantal van 16 overhem-
den strijken. Je (onder)goed werd in die jaren in de regel slechts een keer per
week verschoond, op zaterdag. Van deodorant had nog niemand gehoord...
het was dan ook niet te koop. Gelukkig in een tijd dat men nog ruimer bestand
was tegen menselijke geuren.

Van een van de zonen Ramaekers, Gerrie, herinner ik me dat hij vaak in de
achtertuin gelegen schuur sleutelde aan zijn vooroorlogse motor. Soms
maakte hij een knetterend proefritje in de lengte van de burentuin. Dan zag ik

door onze heg het hoofd van een indiaan met verentooi voorbijrijden, die was afgebeeld op de benzinetank van zijn rode *Indian*.

Verder woonde op nummer 96 nog 'tante' Seth, een ongetrouwde zus van mijnheer Ramaekers, die haar oude dag bij haar broer en schoonzus doorbracht. Ik herinner me haar – getooid met een grijs knotje en altijd met schort aan – vooral sokken breiend of aardappelen schillend in een hoek van de kamer. Ook even verderop aan de Pijnsweg, bij mijn favoriete vriendje Frank Lousberg, woonde een tijd lang zijn Duitstalige oma van vaderskant in huis. Het was in die jaren nog heel gebruikelijk dat men bejaarde ouders of andere familieleden tot hun dood in huis nam. Zo was het in alle eerdere generaties ook gegaan. Er waren begin jaren zestig trouwens nog maar heel weinig bejaardenhuizen. Veel Nederlanders, vooral op het platteland, vonden het maar kil en koud als je daar je ouders of familieleden 'opborg'. Pas een jaar of tien later zouden bejaardenhuizen door de gestegen welvaart en maatschappelijke veranderingen in steeds grotere aantallen gebouwd worden. Met de familie Ramaekers hadden mijn ouders het meeste contact.

Op nummer 92, rechts naast ons, woonde de familie Lenoire bestaande uit een (in mijn piepjonge ogen) stokoude man van begin zestig met een even oude echtgenote. Er woonden nog twee ongetrouwde dochters in huis: Fientje en Lill. Die laatste had polio (kinderverlamming) gehad en liep vanwege haar kromgegroeide benen, schommelend op verhoogd, orthopedisch schoeisel, met ondersteunende metalen rekken om haar benen. Zoon Martin was zeer actief in de Weltense harmonie T.O.G. (*Tot Onderling Genoegen*). Niet alleen als enthousiast klarinettist, maar ook meer dan 40 jaar als bestuurslid en penningmeester. Op zijn degelijke *Gazelle* herenrijwieltje, met typerende trommelremmen, bezocht hij ons later, toen we al in Voerendaal woonden, nog geregeld. Hij deed namelijk in verzekeringen en mijn ouders hadden hem als assurantietussenpersoon. Martin Lenoire zou me overigens begin jaren negentig, toen ik ging musiceren bij de harmonie van Nieuwe Tonge (Goeree-Overflakkee), adviseren bij de aanschaf van mijn eigen *Buffet-Crampon* klarinet bij *Adams* in Thorn. Het gezin Lenoire had eveneens zeven kinderen.

Vijf deuren van ons vandaan, op nummer 84, lag een bescheiden herenhuis met op straatniveau een fraaie erker met balkon erboven. Deze woning deed dienst als bijkantoor van de Heerlense *Boerenleenbank*. Bij het woord *bank* denkt menigeen aan een beveiligd gebouw. Deze bijbank was echter gevestigd in de voorkamer van de familie Savelsbergh. Zonder tralies, pantserglas of alarm. Een bescheiden kluisje was de enige beveiliging. De rijk gestoffeerde

salon, met uitzicht op de Pijnsweg, deed tevens dienst als kantoor. Als ik, samen met mijn moeder, de inhoud van mijn spaarpot ging inleveren, zaten wij gewoonlijk aan de chique salontafel van de familie. Mijn geld werd door mijnheer Savelsberg handmatig geteld, het bedrag in mijn spaarbankboekje bijgeschreven, afgestempeld en gearafeerd. Mijn spaargeld verdween daarna in de nauwelijks een meterhoge brandkast, in de hoek van de salon.

In 1953, acht jaar na de Tweede Wereldoorlog was er ook in Limburg door oorlogsschade, inhaalhuwelijken en de daaropvolgende geboortegolf enorme woningnood. De overheid noemde dit: *Volksvijand nummer een!* Veel mensen woonden tot ver in de jaren vijftig in noodwoningen, of erger, uitgewoonde krotten. Hoewel op veel van die bouwvallen het bordje *Onbewoonbaar Verklaard* was gespijkerd, waren ze meestal *Onverklaarbaar Bewoond...* Dankzij een tip van Jan Ramaekers, een collega van mijn vader (en een van de zonen van onze toekomstige burens), kregen mijn ouders vanaf 1 februari 1953 de beschikking over Pijnsweg 94. De maandhuur voor het gehele pand, inclusief tuin en stal, bedroeg destijds 60 gulden. Mijn vaders totale salaris was toen ongeveer 250 gulden (114 euro).

De bovenverdieping werd door mijn ouders meteen voor 30 gulden onderverhuurd. Allereerst aan de familie Reynaerts, die na de geboorte van hun derde kind verhuisde en vervolgens vanaf augustus 1955 aan het echtpaar Van de Venne. Dit met gezamenlijk recht op kelder, wc, zolder en stal (schuur). Hun eerste kind kwam nogal luidruchtig ter wereld, zo herinnerde zich mijn moeder. Tijdens de barensweeën werd er tergend lang door de bovenbuurvrouw gegild. Dat was beneden goed te horen, "*Versjrikkelig om aan te hure*," aldus mijn moeder.

Mijn moeders eerste bevalling, eind 1953, was overigens ook niet helemaal over rozen gegaan. Nadat mijn moeder een week of drie later enigszins hersteld was en voor het eerst weer naar de kerk kon gaan, moest ze eerst de traditionele *oetgank* (kerk -of boetegang) ondergaan. Volgens de leer van de Katholieke Kerk hadden moeders moeten zondigen om zwanger te worden(!). Alles wat met voortplanting te maken had was in die jaren, volgens de Katholieke Kerk, eigenlijk zondig. Dit offer- en zuiveringsritueel, afgeschaft begin jaren zestig, bestond in Welten uit een plechtige ceremonie voor de communiebank in de verder lege St. Martinuskerk. Met een kaars in haar linkerhand en de stoel of stola (deel liturgisch gewaad) van de in het wit geklede pastoor in haar andere hand, werden de voorgeschreven Latijnse

gebeden door de zielzorger opgelezen. Volgens mijn moeder gebeurde dit, bij alle drie in Welten geboren kinderen, voor de communiebank en in begeleiding van een misdienaar. Zelf had ze toentertijd geen idee waarom ze dit ritueel moest ondergaan. Het werd dan ook niet uitgelegd door de pastoor. In Kunrade, deel van de gemeente Voerendaal waar mijn jongste zus Tanja in 1964 werd geboren, was het gebruik reeds afgeschaft.

Mevrouw de weduwe Severens, eigenaresse van Pijnsweg 94 en woonachtig in Den Helder, verhuurde het pand met recht op een slaapkamertje op de tweede verdieping. Als ze weer eens in Limburg verbleef, had ze zo een kosteloos logeeraadres. Soms werden mijn ouders en de Van der Venne's daardoor midden in de nacht opgeschrikt door onvoorzien lawaai in de gang en op de trap naar boven. Voor ander lawaai zorgde de plaatselijke postbode, die ontdekt had dat mijn ouders op de begane grond aan de straatkant op één oor lagen. Als mijn ouders op zaterdagmorgen uitsliepen en de lokale postbode Prickaerts zijn vroege ronde maakte, klopte die op de ruiten, luidkeels roepend: "*Opstohn voelensere!*": opstaan luilakken!

Mijn ouderlijk huis

Laten we eens, ruim een halve eeuw terug in de tijd, mijn geboortehuis binnen lopen. Als je de voordeur open deed, de gang en keukenvloer waren doorlopend belegd met beige-grijs granito, zag je aan de rechterkant de kapstok en de trap naar de eerste verdieping, waar indertijd de Van de Venne's inwoonden. Wij kinderen hadden overigens een eigen, door mijn vader gefiguurzaagd, laag opgehangen wandkapstokje, gedecoreerd met kleurige kabouters uit Walt Disney's film *Sneeuwitje*.

De trap naar boven was bedekt met een harde, rode loper van kokosvezels, die bij elke trede op zijn plaats werd gehouden door een dunne, koperen rode (stang). Onder de trap lag de kelderdeur en links ernaast, bij de keukenmuur, de deur naar onze toiletgelegenheid. De eenvoudige witporseleinen wc-pot was voorzien van de toen gangbare houten bril. Dicht bij het plafond hing een gietijzeren, rechthoekig waterreservoir, dat via een lange buis verbonden was met de pot. De wc spoelde je door met behulp van een porseleinen trekgreep aan een dunne ketting, die bevestigd was aan een hefboom die boven uit het reservoir stak. In warme zomers vormden zich condensdruppels op de waterkoude spoelbak, die soms op je vielen. Als de vlotter in de spoelbak niet goed functioneerde, werd je soms via het aan de voorkant uitstekende overlooppijpje bedruppeld... Onze toen nog gemeenschappelijke wc, stond

nergens in verbinding met de buitenlucht en kon dus niet geventileerd worden. Mijn moeder vertelde me dat ze tijdens haar eerste zwangerschap regelmatig misselijk werd van de sigarettenlucht die er was blijven hangen na een bezoek van bovenbuurman Van de Venne. Hij zorgde ook voor het "toilet papier". Dat waren toentertijd reepjes krantenpapier opgehangen aan een touwtje. Een in die jaren overal gebruikelijke methode. Toen wij begin jaren zestig door de gestegen welvaart al waren overgestapt naar écht (grijs-grof, eenlaags) toilet papier, gebruikten mijn zuinige grootouders in Eygelshoven, tot mijn ongenoegen, nog steeds reepjes *Limburgsch Dagblad*...

Op zondag 1 februari 1953, de dag dat het huurcontract inging, was mijn vader begonnen met het behangen van de voor- en achterkamer van Pijnsweg 94. Vele jaren later vertelde hij mij dat hij tijdens deze klus naar de radio luisterde, die het nieuws over de catastrofale overstromingsramp op de Zeeuwse- en Zuid-Hollandse eilanden uitgebreid rapporteerde. Onder andere hoorde hij, al behangende, dat er een zeer groot aantal slachtoffers was te betreuren in het Zuid-Hollandse dorp Oude Tonge op het eiland Goeree-Overflakkee. Dat ik, zijn nog niet eens geboren eerste zoon daar een kwart eeuw later zou gaan werken, stond toen nog in de sterren.

Al twee jaar voor hun huwelijk (op 11 februari 1953) hadden mijn ouders hun inboedel gekocht bij *V & D* in Heerlen. Tot kort voor hun trouwdag stonden die meubelen in een opslagruimte van het warenhuis. Het slaapkamer-ameublement, in de beneden voorkamer, bestond uit een tweepersoons bed afgedekt met een donkergroen gecapitonneerde spreij met een franjerand, twee vierkante nachtkastjes met glazen bovenbladen (waaronder gehaakte kleedjes), een driedeurs klerenkast en een toiletmeubel met een grote ronde spiegel, met aan weerskanten twee scharnierende, halfronde zijspiegels. Dit alles uitgevoerd in donkerbruin, gevernist eiken. Boven het bed hing een kruisbeeld met jaarlijks vernieuwd en in de kerk gezegend palmtakje. Aan weerskanten hiervan, boven de nachtkastjes, hingen een roodkoperen Maria- en Christushoofd op een donker, eiken paneeltje. Via twee schuifdeuren met geribbeld matglas kon je naar de achterkamer met uitzicht op de hoger gelegen achtertuin en rechts om de hoek de enige deur naar de gang.

Als je komend vanuit onze gang de woonkamerdeur opende, stond meteen rechts om de hoek een groot, lichtgekleurd eikenhouten dressoir, met drie laden en deurtjes. De deurtjes waren versierd met uitgesneden, heraldische motieven. Boven het dressoir hing een eenvoudig landschapje. Op het wandmeubel stonden onder meer een smeedijzeren opwindklok en twee uit donker djati-hout gesneden Balinese borstbeelden, die mijn vader eind 1949

uit onze toenmalige kolonie Nederlands-Indië had meegebracht. Ook boven de zwart-gemarmerde, houten schouw aan de andere kant van de kamer hingen voorwerpen uit onze kolonie: een groot, gedrapeerd batikdoek met een kris en een gedroogde zaagtand (snuit van de zaagvis) erop bevestigd. In het midden van de kamer stond de eettafel bedekt met smalle, hoogpolige loper, omringd door vier lichteiken stoelen. Deze waren bekleed met een olijfgroene stof met bladmotief. Het geheel stond op een rechthoekige, roodbruine kokosmat die, evenals de rest van de begane grond, wekelijks door mijn moeder werd gezogen met een *Ruton* slede-stofzuiger. Boven de eettafel hing een smeedijzeren lamp met zachtgele bekleding. Deze lamp hangt ondertussen al meer dan een halve eeuw (vele malen opnieuw gestoffeerd) nog steeds boven mijn moeders eettafel in Voerendaal. In de buurt van het tuinraam stond een naaimachinemebel, waaruit je de Pfaff trapnaaimachine, indien nodig, omhoog kon klappen. Verder een voorwerp dat je in jaren-vijftig-interieurs veel tegen kwam: een in S-vorm, omhoog kronkelende, bamboeslang op drie poten. Langs de ongeveer twee meter hoge slang, waren op een drietal plaatsen ronde, horizontale ringen bevestigd, waarin je afhanginge planten kon plaatsen.

Links en rechts in de hoek, naast de zwart geëmailleerde, halfronde gietijzeren kolenkachel, stonden leunstoelen in dezelfde stijl en stoffering als de eetkamerstoelen. In de linkerleunstoel, zijn persoonlijk exemplaar, las mijn vader 's avonds na zijn werk altijd het *Limburgsch Dagblad*. Tenminste als hij niet tijdens het lezen in slaap was gevallen... In dat geval vroeg mijn moeder altijd of we heel stil verder wilden spelen: "*Sijjt, papa sjloapt!*" Aangezien de middagpauzes in die jaren nog bijna twee uren duurden, kwam mijn vader voor de dagelijkse warme maaltijd even op en neer op zijn fiets, vanuit het belastingkantoor aan de Akerstraat. Ook op zaterdagmorgen werd er toen nog gewerkt én naar school gegaan. Pas begin jaren zestig, toen we al in Voerendaal woonden, werd geleidelijk aan de vijfdaagse werkweek in gevoerd en hadden wij scholieren net als onze vaders op zaterdag de hele dag vrij. De middagpauzes werden daarna korter en onze warme maaltijd verschoof – zoals bijna overal elders – naar de avond.

Tegen de tussenmuur naast schuifdeuren naar de voorkamer, stond een door mijn vader getimmerde, eiken boekenkastje met bureauklep. Daarnaast bevond zich, behalve mijn vaders leunstoel, een staande schemerlamp. Bovenop de boekenkast troonde ons donkerbruin, geverniste *Grundig* radio-apparaat. Met indertijd Hilversum 1 en 2 als enige Nederlandse radiozenders. In Limburg ontvingen we daarnaast ondermeer Duitse, Vlaamse en Waalse

Links Pijnsweg 94.

zenders plus de R(egionale) O(mroep) Z(uid), die uitzond vanuit Maastricht. Het juiste afstemmen deed je, via de zacht verlichte zenderschaal met behulp van een draaiknop plus een felverlicht groen oog in de rechterhoek van de zenderschaal. Als je de peilwijzer langs de zenderschaal draaide, kneep het oog verticaal samen als de optimale afstemming bereikt was. In het onderste gedeelte van de boekenkast had mijn vader een elektrische, 78 toeren platen-speler ingebouwd. Deze werd echter nauwelijks gebruikt. Meer dan een handvol schellakplaten bezaten mijn ouders niet. Een bakelieten telefoon-toestel (met draaischijf) hadden we, zoals de meeste mensen in die tijd, niet.

Op de vensterbank aan de tuinkant, onder witte vitrage, stonden diverse sanseveria's. En een stekelige plant die slechts incidenteel met kleine rode bloempjes bloeide. Die plant is me door zijn religieuze naam bijgebleven: de Christusdoorn. Aan het eind van de nogal donkere benedengang lag de toegang naar onze bescheiden keuken. Meteen rechts om de hoek stond een rechthoekig, smal bijfornuisje, dat gestookt werd met een brandstof die in het dialect *sjalaam* werd genoemd. Dat waren vochtige, maar bij voldoende verhitte, langzaam brandende kluiten bestaande uit kolenslik. Dit afvalproduct van de kolenwasserijen bij de mijnen, liet men bezinken in uitgestrekte bassins, waarna het eruit geschept en gedistribueerd werd. Deze brandstof was goedkoper dan de steenkool die we in de woonkamer gebruikten. Door het sluiten van de laatste Limburgse steenkoolmijn in 1974 is sjlaam een verdwenen brandstof geworden.

Naast het bijkacheltje bevond zich ons modern, witgeëmailleerde, vierpits *Etna*-gasfornuis met ingebouwde bakoven. Daarin bakte mijn moeder cakes, vlaaien, appel- en soms slagroomtaarten. En jaarlijks de traditionele kerststol met aanvankelijk zelf gemaakte amandelspijs. Het gas voor het fornuis was afkomstig uit een metalen gasfles, die geregeld vervangen moest worden. Aardgas, uit het eind jaren vijftig ontdekte, enorme gasveld onder het Groningse Slochteren, zou pas in de loop van de jaren zestig, na aanleg van een nationaal gasleidingnet, algemeen beschikbaar worden. In die jaren werd er, ook in ons dorp, nog door heel veel mensen gekookt op grote, gietijzeren keukenfornuizen. Die werden met hout, sjlaam of kolen gestookt. Ik herinner me bijvoorbeeld zo'n fornuis bij de familie Feijen aan de Weltertuystraat, maar ook bij mijn grootouders in Eijgelshoven of mijn ongetrouwde oudtante en -ooms in hun boerderij op De Vink (Chèvremont).

Nog zie ik mijn moeder in onze keuken met de hand koffie malen, met een rechthoekige, Douwe Egberts molen van gewolkt, grijs bakeliet. Soms mocht ik met het malen helpen. Voorverpakte gemalen koffie was er nog niet in Welten. Wel kon je bij ondermeer bakker-kruidenier Mom, die een grote gietijzeren koffiemolen, met verticaal draaiwiel op zijn toonbank had staan, je koffie laten malen. Maar dat moest je extra betalen. De meeste mensen maalden in die zuinige jaren liever zelf.

's Zomers stond op ons fornuis altijd een verzinkte inmaak- of weckketel met een uit het midden van de deksel stekende thermometer gevat in een lange cilinder van blik. In die ketel werden diverse groenten- en fruitsoorten *geweekt*, dat wil zeggen houdbaar gemaakt voor het winterseizoen. De schaal van de grote, glazen thermometer gaf de juiste verhitte aan voor ondermeer

bes-, steen- en schilvruchten of marmelade, soep, vlees en pastijen. De met water en ingrediënten gevulde inmaakglazen werden met een rode gummiring tussen deksel en glas en flexibele metalen klemmen op de deksel in de ketel geplaatst. De ketel was eveneens met water gevuld. De inhoud van de weckglazen werd dan door langdurige verhitting van het water in de ketel gegaard. De ontsnappende lucht, klemmen en de afsluitende gummiring (tussen deksel en pot) zorgden er gezamenlijk voor dat tijdens dit garingsproces een en ander luchtdicht werd afgesloten. De klemmen werden na afkoeling van de glazen verwijderd. Tot dat de weckglazen gebruikt werden, stonden ze in de voorraadkelder. Door te trekken aan het uitstekend lipje van de oranje, gummiring tussen de glazen deksel en dito pot, kwam er weer lucht bij, waardoor je ze zonder veel moeite kon openen.

Ook maakte mijn moeder soms zelf jam. Het vruchtenmoes werd samen met *Opekta*, een vruchtenpoeder dat voor de opstijving zorgde, gekookt. Daarna werd het moes in glazen potjes gedaan en afgesloten met doorzichtig cellofaan en een elastiekje. Diepvriesproducten waren vrijwel onbekend, maar groenten en fruit in blik of glas kon je wel al kopen.

Een weckglas met bijzondere inhoud stond op een plank direct boven onze keldertrap: gelig, stinkend paardenvet. Dit huismiddel smeerde mijn vader in het koude seizoen op mijn dan altijd irritant jeukende wintervoeten. Hierdoor had ik – tijdelijk – weer wat verlichting en hoefde me niet voortdurend (soms tot bloedens toe!) te krabben. Een ander huismiddeltje dat we tijdens onze zondagse wandelingen in de zomermaanden langs de wegbermen plukten, was kamille. De bloemtopjes van deze plant werden op een oude krant in de zon gedroogd en in een jampotje met metalen schroefdop bewaard. Als we tandpijn hadden maakte mijn moeder thee van de kamille. Met die zeer bitter smakende thee spoelde je dan je mond en spuugde het theevocht na verloop van tijd weer uit. Al vrij snel voelde je dan een aangenaam, verdovende werking.

Doorlopend vanaf ons gasfornuis lag een beige, granito aanrechtje met dambordgootsteen, waarboven alleen een eenvoudige, geelkoperen koudwaterkraan. Een kleine, cilindervormige gasgeiser voor warm water, eveneens werkend op een gasfles, kregen we pas begin jaren zestig. Toen installeerde mijn vader ook een bescheiden, vrijstaande, aluminium douchebak, met aan vier kanten plastic gordijnen. Deze bevond zich op het achterkamertje van de eerste verdieping. Tot dat moment moesten we allemaal voor het wekelijkse bad op zaterdag in de *buut* (verzinkte wastobbe) in onze piepkleine keuken. Eerst mijn ouders en daarna wij kinderen: als ik mij goed herinner, allemaal in

het zelfde water.. In de winter werd het koude kraanwater eerst op het *sjslaam*fornuis verwarmd. Zodoende hoefden wij ons niet in ijskoud water te wassen. 's Zomers waren een paar keteltjes gekookt water verwarmend genoeg. Onder ons zeer lage, volgens mijn moeder, rugpijn veroorzakende aanrecht, bevonden zich eenvoudige, houten keukenkastjes daterend uit de twintiger jaren. Boven het aanrecht hingen enige opbergplanken, waarop pannen en verder keukengerei. Daar stonden gedurende de wintertijd ook een aantal weckglazen, met er in rondzwemmende goudvissen uit onze bescheiden vijver. Voor mij als kind altijd een feeëriek gezicht. Niet lang na de geboorte van mijn zusje Marloo werd onze tuinvijver uit veiligheids-overwegingen door mijn vader gedempt.

Achter de keukendeur, tegen de muur van de woonkamer, bevond zich een beukenhouten tafeltje met formicablad en drie, houten keukenstoelen bekleed met rood skai (kunstleer). In later jaren timmerde mijn vader er nog een voorraadkast naast. Via de van boven beglaasde achterdeur, met aan weerskanten een raam, kwam je op ons rechthoekig, verzonken terras. Tegenover de keukendeur, aan de overkant van het terras, was een opgaand, gemetseld trapje naar onze koel-schemerige, bakstenen schuur.

Daar kluste en repareerde mijn vader aan zijn oude, grof houten werkbank. In de schuur werd toentertijd alles met de hand gedaan: gezaagd, geschaafd, gevijld, gebeiteld, geschroefd, geschuurd en geslepen. Dat slijpen gebeurde door bijvoorbeeld een botte beitel, schaar of mes lang te wrijven op een natgemaakte, plat wetsteentje. Daardoor ontstond er al wrijvend een verscherpend slijpselpapje. Ook boren ging handmatig met een zogeheten slingerboor. Samen met Ton Feijen, een vriend uit het Weltense jeugdwerk, bouwde mijn vader in later jaren een elektrische tafelzaag. De tweedehands elektromotor, die de cirkelzaag via een rubberen aandrijfriem liet draaien, produceerde bij het aanzetten geregeld een alles doordringend, keihard gebrom en weigerde dan dienst. Mijn vader moest dan - als kind vond ik dat nogal eng - tijdens het helse kabaal, meerdere keren driftig aan de drijfriem trekken om de motor alsnog aan de praat te krijgen. Later monteerde hij ook nog een slijpschijf op de as van de cirkelzaag. Betaalbaar, elektrisch gereedschap voor hobbyisten zou pas in de loop van de jaren zeventig beschikbaar worden, toen in Nederland door de gestegen welvaart de eerste Doe-Het-Zelf-Ketens werden geopend.

Al onze schoenen werden op vaders werkbank met behulp van een driedelige, gietstalen leest van nieuwe hakken of zolen voorzien. Toen we jong waren, spijkerde mijn vader kleine, sikkelvormige, ijzeren plaatjes onder hak

en zool om het afslijten te vertragen. We leefden tenslotte in zeer zuinige tijden! Die plaatjes veroorzaakten een vrolijk, klikkend geluid als je over de stoep liep.

Tevens werd onze schuur gebruikt voor het slachten van bij lokale boeren aangeschafte kippen. Daartoe had mijn vader, achter de deur, een fors stuk boomstam met een gekerfde, bloedbevleete bovenkant klaar staan. De erbij behorende hakbijl was er stevig ingeslagen. Bij de onthoofding van het witte of bruine pluimvee, werd de deur voor ons kinderen altijd discreet gesloten. Maar van de verdere verwerking mochten we wel getuige zijn. In de keuken werd de overleden kip in een metalen emmer met gloeiend heet water gedompeld. Zodoende konden de veren gemakkelijker geplukt worden. Na de inweking werd het beest door mijn vader of moeder met de hand kaalgeplukt. Dat gehele procedé, veroorzaakte een weeïge kippenvleeslucht. Vervolgens werden de ingewanden (met de hand) via het achterste eruit gehaald en de lege binnenkant schoongespoeld met kraanwater, waarna de kip braad klaar was. Zo ging dat in die jaren nog bij veel bewoners op het platteland.

In de schuur werden ook onze fietsen gestald. Aangezien wij geen achteruitgang in onze tuin hadden, moesten we met de fietsen telkens weer door de keuken en gang om op straat te komen. Tussen de keuken en de schuur hing een schuin afdak van grijs golvende asbestplaten, waarvan toen nog niemand wist dat die kankerverwekkend waren. Onder het afdak droogde een gedeelte van de was, met name als het langdurig regende. Ook onze vrijwel lege, gemeenschappelijke zolder werd in natte periodes voor het drogen van de was gebruikt. Meestal hing de was echter aan lange lijnen tussen de palen die evenwijdig langs onze groentetuin stonden.

Mijn moeder hield bij het ophangen van de was altijd rekening met de heersende windrichting, vanwege de schoorstenen van de Oranje Nassaumijn 1 in het nabije Heerlen. De twee hoogste mijnschoorstenen hadden in het lokale dialect een bijnaam: *d'r Lange Jan* en *'t Lang Lies*. De Lange Jan was 135 meter hoog en zijn na de oorlog gebouwde zusje was met 155 meter zelfs de hoogste schoorsteen van Europa. Over die eerste schreef de bekende, Heerlense carnavalist Wiel Knipa rond 1950 een klassiek geworden schlager waarvan het refrein luidde: "*Kiek 'ns doa, kiek 'ns dao, dao sjteet d'r Lange Jan! Dat is der lankste keël deë uëver Heële kiekke kan! D'r Lange Jan kint jïeker kink. Deë is joa graad ezoë bekint wie ozze wink!*" Het woord *wink* (wind) verwees naar de bekende spot- en carnavalsnaam van de Heerlenaren: *Winkbülle* (windbuilen of opscheppers).

Had je, als de *Lange Jan* of *Lies* hun zwarte rook richting Welten verspreidden, toevallig je was buiten hangen, dan kon je vanwege roetneerslag weer helemaal opnieuw beginnen! In die jaren werkten liefst 6 van mijn ooms onder- of bovengronds in of bij een van de vele Limburgse mijnen. De steenkoolmijnen waren indertijd de belangrijkste werkgever in Zuid-Limburg. Ze verschaften direct en indirect werk aan ruim 40.000 mensen.

De nacht voor de wekelijkse wasbeurt, werd onze kleding met *Persil* gekookt in een grote, verzinkte ketel op het sjaamfornuis of 's zomers op een laag, hout gestookt kachelkje in de schuur. Ons klein, primitief *Hoover* wasmachientje, dat naast het aanrecht stond, had namelijk geen verwarmings-element. Trouwens, bedenk ik me nu: ook geen centrifugefunctie! Vandaar dat de gereinigde, natte was op ons terras eerst door een grote, houten wringer werd gehaald voordat ze aan de waslijnen werd opgehangen. Toen ik al wat ouder was, mocht ik mijn moeder helpen met het draaien van de wringer. Naderhand gebruikte mijn moeder een kleine, elektrische centrifuge. Volgens mij hadden we voor die *Hoover* ook nog een tijdlang een houten kuip-wasmachine met elektromotor. Veel mensen deden in die jaren trouwens hun was nog op primitieve wijze met de hand: in een verzinkte teil met wasbord, schuurborstel en een blok *Sunlight* zeep.

Ons rechthoekig terras was geplaveid met zijdelings gelegde, donkerrode bakstenen. In de zomermaanden stond daar een door mijn vader getimmerde houten tuinset bestaande uit twee leunstoelen en een tafel. Verder zag je op de muur en haaks naast de keukendeur, plantenbakken van ongeschild berkenhout. Die werden jaarlijks gevuld met zelf gekweekte, rode geraniums, waarvan de stekjes in onze kelder overwinterden.

Naast de scheidingsmuur met Ramaekers, moest je net als bij de schuur een paar trapjes op om in de ongeveer 1 meter hoger gelegen achtertuin te komen. Het gedeelte dat direct aan het terras grensde was bloementuin, afgebakend met een rand van losse Kunraderstenen. Verder was daar onze tuinvijver en achter de schuur een zandbak, waarin mijn oudste zus en ik heel wat uren hebben gespeeld.

In het midden van dit gedeelte stond op een grasveldje nog een oude perenboom met in de nazomer meestal wormstekige en door wespen aangevreten vruchten. De rest van de smalle, diepe tuin, afgebakend door schuin in de grond gezette bakstenen, werd door mijn vader volledig als groentetuin benut. Elk voorjaar was hij bezig met het omspitten en aansluitend inzaaien of poten van diverse groentes. Toen ik wat ouder was mocht ik hem met die laatste activiteiten helpen.

Na zijn werk was vader geregeld in zijn moestuin te vinden. Bijvoorbeeld om te *sjoefelen* (wieden). *'Niet voor het gewin, maar voor het Gezin!'* waren dan zijn gevleugelde woorden. Natuurlijk ook om even zijn zinnen te verzetten na een lange dag, inspannend bureauwerk. Onze verse groente aten wij vrijwel volledig uit eigen tuin. Indertijd nog met de diverse oogstseizoenen mee. In de winter aten wij – en iedereen om ons heen – *nooit* verse spinazie, tomaten, sla, komkommers, bloemkool of boontjes. Zomergroenten werden toen in de koude maanden niet in Nederlandse kassen verbouwd. En door de veel lagere welvaart en de daar mee samenhangende gebrekkige Europese infrastructuur (autowegen waren er in heel Europa nog maar weinig) ook nog niet geïmporteerd uit zuidelijker gelegen warme landen. Momenteel is de Nederlandse asperge de enige overgebleven, verse groente die in ons land nog in het oogstseizoen wordt gegeten.

De lange winter

's Winters schafte de pot erwtensoep plus appelpannenkoeken, of boerenkool-, wortel- en zuurkoolstamppot met spekjes, braad- of rookworst. Verder gestoofde prei, rode en witte kool of zoetzure, koude rode bietjes. Die bietjes waren door mijn moeder geschild, gekookt en in dikke schijfjes gesneden. Samen met gesnipperde uitjes werden ze enige nachten ingelegd in een witte azijnoplossing met suiker. De vloeistof kleurde dan na verloop van tijd paarsrood. Op vrijdag werden de bietjes altijd vergezeld door aardappelpuree en de traditionele (gepaneerde) kabeljauw. Volgens een eeuwen oud katholiek voorschrift, dienden gelovigen zich op vrijdag – de sterfdag van Christus – te onthouden van vlees.

Het vaste wintermenu werd afgewisseld met zomergroenten uit de weck of blik. Elk jaar opnieuw, verlangde je naar de aankomende verse voorjaars- en zomergroenten. Een uitgesteld genot dat in ons welvarende land geheel verdwenen is. Zelfs uit Peru ingevlogen asperges kun je nu in de winter maanden bij diverse supermarkten kopen; of het hele jaar door peultjes en harricots-verts uit Egypte en Kenia.

Mijn vader verbouwde in onze moestuin: aardappelen, uien, prei, bonen, spruiten, spinazie, bospeen, grote winterwortelen, peultjes, tomaten, witlof, andijvie, rode bieten, boerenkool, witte en rode kool en veel sla. Later in Voerendaal, waar hij de beschikking over een bescheiden broeikasje kreeg, ook nog kastomaten, komkommer en paprika.

In mijn Weltense jaren werd er slechts een soort sla (krop- of botersla)

geteeld en verkocht in de groentewinkels. Dat zelfde gold ook voor tomaten. Momenteel kun je van beide zowat 10 verschillende soorten kopen! Wie van de recente generaties verwondert zich nog over al die overvloed?

In de winkel of op de markt werden fruit en groente indertijd verpakt in een papieren zak of oude krant. Het wassen, vanwege modder, zand, slakken, luizen of ander ongedierte en het snijden van de groente, moest je uiteraard zelf doen. Gezien die ene sla- en tomatensoort was er van *keuzestress* zoals dat tegenwoordig zo treffend heet, geen sprake. Dat gebrek aan keuzes maakte het leven een stuk eenvoudiger. Vanuit de enorme welvaart en keuze-mogelijkheden van nu gezien, vermoedelijk ook eentoniger. Maar we wisten niet beter, dus de huidige overvloed werd door niemand gemist.

Onze winterwortelen en rode bieten werden in het najaar ingekuuld in een laag stro, die bedekt werd met een berg aarde ter bescherming tegen bevriezing. Via een klein gat, werden de groenten indien nodig er uitgehaald. De andijvie die in de winter nog in de tuin stond, werd in een vorst- of sneeuwperiode bedekt met jute zakken. In de grond vastgevroren prei werd moeizaam – ik spreek uit eigen ervaring – geoogst met een of meer keteltjes kokend water. Boerenkool, mijn favoriete wintergroente, was nog het makkelijkst binnen te halen.

Alleen de allerlaatste meters van onze tuin, gelegen achter een paar struiken die grensden aan de verzonken muur van het Weltense kerkhof en het terrein van de Stoomwasserij, waren onbebouwd. Daar bevond zich de composthoop en werd het as van keukenfornuis en kachel uitgestrooid.

In de herfst werd door onze kolenboer de wintervoorraad steenkool, in grote jute zakken, bij ons thuis afgeleverd. Die zware zakken antraciet werden door gespierde mannen met een zwart kolenstofgezicht vanaf een Opel Blitz vrachtauto naar onze kelder gesjouwd. Daar werden ze in de gemetselde kolenbak uitgestort. In een andere bak werd de goedkopere sjaam opgeslagen. Die werd in een verzinkte emmer geschept en naar het keukenfornuis gebracht. Telkens als er in de huiskamer steenkool nodig was, liepen we met de lege kolenkit naar beneden om een nieuwe voorraad naar boven te halen. Totdat hij weer leeg was, stond de kit op zijn vaste plek naast de kachel.

Onze halfronde, zwart geëmailleerde, gietijzeren kolenkachel had aan de voorkant kleine, doorzichtige micaruitjes. Hierdoor kon je de gloeiende steenkool en het opflakkerend vuur goed zien en de warmte direct voelen. Een levende warmte, die je soms rook en die heel anders aanvoelde dan de latere gaskachel of centrale verwarming. Je moest altijd alert blijven dat de

kolen bleven branden. Vlak voor het slapen gaan werd er via een klep bovenin de kolenkachel nog een extra lading antraciet geschud en de zuurstofaanvoer zo klein mogelijk gezet. Dit in de hoop dat de traag doorsmeulende haard, de volgende dag nog zou branden.

Dat ging gedurende de lange wintertijd wel eens fout. 's Morgens vroeg moest mijn vader dan, in een vrieskoud vertrek, met oude kranten en aanmaakhoutjes de kachel opnieuw aansteken, terwijl zijn ademwolken zichtbaar rondom hem opstegen... Met een brandende kachel was het ook goed oppassen vanwege kolendamp. Deze gasvormige (geur- en reukloze) koolmonoxidevergiftiging vergde tijdens elk stookseizoen weer menig slachtoffer. Het was zaak je kachel en schoorsteen goed schoon te houden, ter voorkoming van een voortijdige reis naar *Gene Zijde* van een of meer gezinsleden. Daarom was er ook bij ons thuis jaarlijks een schoorsteenveger actief, mede ter voorkoming van schoorsteenbrand.

Zoals eerder verteld, werd slechts een gedeelte van de benedenverdieping verwarmd. Ook toen we circa 1958, na het vertrek van de familie Van de Venne, de bovenverdiepingen bewoonden, werd er, als vanouds, alleen gestookt in de benedenachterkamer en keuken. Achter de schuifdeuren in de voorkamer, waar we de eerst vijf jaren samen met mijn ouders sliepen, was het in de wintermaanden behoorlijk koud. Dat gold nog meer voor onze gang, wc, de overige slaapkamers op de eerste en tweede verdieping en op zolder. Als wij tegen bedtijd vanuit de verwarmde achterkamer, waar we ons 's winters voor het slapen gaan altijd omkleedden, naar onze slaapkamers moesten in onze pyjama en kamerjas, dan deed je dat zo snel mogelijk. Het traditionele avondgebed, dat normaliter geknield voor je bed plaatsvond, had je al in de warme woonkamer met vader of moeder gebeden.

Tijdens een lange vorstperiode raakten de ramen van onze onverwarmde, vrieskoude slaapvertrekken langzamerhand geheel dichtgegroeid met ijsbloemen, die opbloeden uit onze vochtige adem. Na verloop van tijd zat het ijs - soms weken lang - een halve centimeter dik op de binnenkant van de slaapkamerruiten. Dubbel isolerend glas bestond nog niet. Zelfs het wijwater in het keramiekbakje naast de slaapkamerdeur, waar je jezelf elke avond en ochtend traditiegetrouw mee bekruste, was bevroren! Naar buiten kijken tijdens zo'n langdurige winterperiode, kon alleen als je op de dunste plekjes met je warme adem en wijsvinger een gaatje in het ijsdek smolt. Hete, koperen kruiken, in een gebreid jasje, onder je drie wollen *AaBe* dekens ("*voorkomen reumatiek*") waren in die 'ijstijden' geen overbodige luxe. En zelfs dan

duurde het nog veel te lang voordat je onder je vrieskoude beddengoed, waar je aanvankelijk rillend en klappertandend onder lag, ook maar enigszins warm werd. Ik herinner me nog dat we 's winters altijd twee paar sokken in bed droegen. 's Nachts naar de wc gaan had iets weg van een kortstondige poolexpeditie. 's Morgens vroeg vond je op de bovenrand van je dekens soms een fijn laagje poedersneeuw, van je 's nachts bevroren adem...

Wordt vervolgd.

Boerenleenbank Welten

Door Marcel Krutzen

Niet alleen de eerste stoomwasserij, maar ook de eerste vestiging van een Boerenleenbank (later Rabobank) binnen de gemeentegrenzen van Heerlen kreeg zijn beslag in Welten. Reden genoeg voor een klein overzicht ...

Tientallen jaren was er in Welten een Boerenleenbank gevestigd, eerst aan de Pijnsweg 84, later aan de Pijnsweg 91. Inmiddels heeft Welten geen bankfiliaal meer, hetgeen vooral door oudere Weltenaren betreurd wordt. Dit artikel betreft de ontstaansgeschiedenis van Boerenleenbank Welten: een coöperatieve bank met een onbezoldigd bestuur en een lokaal beperkt werkgebied.

Raiffeisen¹

In 1864 richtte Friedrich Wilhelm Raiffeisen (1818-1888) in Duitsland de allereerste Boerenleenbank op. Als plattelandsburgemeester in Westfalen werd hij dagelijks geconfronteerd met grote armoede onder de boerenbevolking. Om deze armoede te bestrijden stichtte hij een liefdadigheidsorganisatie.

Op een gegeven moment echter kwam hij tot de conclusie dat deze vereniging geen wezenlijke bijdrage leverde aan armoedebestrijding. Derhalve besloot hij in 1864 de liefdadigheidsvereniging om te vormen tot een Boerenleenbank; een coöperatieve bankinstelling. De leden van deze bank kozen uit hun midden onbezoldigde bestuursleden, waren persoonlijk aansprakelijk en hadden grote inspraak.

De rentepercentages voor kredieten waren laag; hooguit 1 procent verdienste voor de bank. De bank verzamelde spaargelden van boeren, handwerkers en middenstanders om daaruit gunstige kredieten te verstrekken.

F.W. Raiffeisen, oprichter van de Boerenleenbank.
Foto: www.rabocanon.nl

Pater Gerlacus van den Elsen, Norbertijn.
Foto: www.rabocanon.nl

Nederland

Vanaf het einde van de negentiende eeuw werd het gedachtegoed van Raiffeisen in Nederland geïntroduceerd. Een van de wegbereiders was de Brabantse pater Gerlacus van den Elsen (1853-1925), bijgenaamd de 'Boerenapostel'.² Hij zorgde voor de oprichting van Boerenleenbanken in het zuiden van het land. Zijn doelstelling was:

'Den woeker te weren, den landman in zijn nood bij te staan, maar ook spaarzaamheid, naastenliefde, arbeidzaamheid en matigheid te bevorderen.'

De eerste Nederlandse Boerenleenbanken ontstonden met hulp van boerenbonden, geestelijken en andere notabelen. Sinds 1889 bestonden er twee centrale coöperatieve banken; een in Utrecht voor het noorden van het land en een in Eindhoven voor het zuiden van het land. 'Utrecht' had een protestants-christelijke signatuur, 'Eindhoven' een rooms-katholieke.

Welten

Begin twintigste eeuw was Welten nog een boerendorp. Tijdens de algemene ledenvergadering van de afdeling Welten van de R.K. Landbouwbond op 11

januari 1920, een vergadering die ondanks het stormweer druk bezocht werd, werd door de leden de wens uitgesproken een plaatselijke Boerenleenbank op te richten.³ Tijdens de daaropvolgende jaarvergadering op 11 januari 1921 werd besloten tot oprichting van een lokale Boerenleenbank.⁴ Op 6 februari 1921 werd de bank opgericht. Het bestuur bestond uit de heren D. Schrijvers (voorzitter: 1921-1962), A. Habets (1921-1959) en A. Rouwette (1921-1929). De raad van toezicht bestond uit de heren H. Jacobs (1921-1926), H. Waelen (1921-1924) en L.J. Mertens (1921-1929). De functie van directeur werd vervuld door de heer J. Lindeman (1921-1925). Hij werd opgevolgd door de heer H.J.L. Savelsbergh (1925-1966). Later zouden ook verschillende andere bestuursleden en leden van de raad van toezicht volgen. Ik noem onder meer de namen van de heren J. Schrijnemakers (1924-1944), W. Langen (1926-1936), S. Slijpen (1929-1962), M.J. Mertens (1929-1958), K. Vliegen (1936-1950), H.J. Merckelbach (1944-1957).⁵ (Zie bijlage voor meer personele gegevens). Ook had de bank een geestelijk adviseur. Uiteraard!

‘Men startte vrij voorspoedig gezien het balanstotaal aan het einde van het eerste boekjaar: fl 25.000, waarvan circa fl 15.000 was uitgezet.’⁶

Tijdens jaarvergaderingen in café Maes of in het R.K. Clubhuis, al dan niet na afloop van de zondagse hoogmis, spoorden zittende bestuursleden de leden

Bestuur Boerenleenbank. Foto: Collectie Heemkundevereniging Welten-Benzenrade.

Het pand Pijnsweg 84 waar de Boerenleenbank Welten tot 1967 was gevestigd.

Foto: Collectie Heemkundevereniging Welten-Benzenrade.

van de Boerenleenbank Welten aan 'groot vertrouwen te blijven houden in deze mooie christelijke instelling, om zodoende haar bloei te kunnen bestendigen.'⁷

'De twintiger jaren gaven een rustige ontwikkeling te zien. In 1930 bedroeg het totaal der toevertrouwde middelen fl 275.000 en was het aantal rekeninghouders van 61 in 1921 gestegen tot 199. Evenals bij andere Boerenleenbanken

was de groei in de jaren 1930-1940 als gevolg van de minder gunstige omstandigheden uiterst matig.⁸ Gedoeld wordt op de economische crisis. Vooral na de Tweede Wereldoorlog kwam de bank tot grote bloei. Het boekjaar 1950 sloot met een tegoed aan spaar- en kredietgelden van circa fl 1.400.000. De jaaromzet bedroeg fl 5.417.000.⁹

Ook tijdens de jaren zestig boerde de bank uitstekend. 'Hogere omzetten bij de Boerenleenbank Welten,' 'Florissant bedrijfsjaar Boerenleenbank Heerlen,' aldus enkele krantenkoppen uit beginjaren '60.

Boerenleenbank Welten telde verschillende bestuursleden met een bijzondere staat van dienst. Ik doel onder meer op de heren D. Schrijvers en S. Slijpen. De heer D. Schrijvers was meer dan 40 jaren als onbezoldigd lid actief. Over zijn afscheid in 1963 lezen wij het volgende:

'Ondanks uw zeer grote bescheidenheid huldigen wij deze avond toch een andere opvatting. Gedurende 42 jaren hebt u met veel liefde, groot verantwoordelijkheidsbesef en een voortreffelijke sociale instelling enorm veel gedaan voor

Opening nieuwbouw Boerenleenbank Welten, Pijnsweg 91, oktober 1966.

Foto: Collectie Heemkundevereniging Welten-Benzenrade.

*onze instelling die van een bescheiden twijgje is uitgegroeid tot een machtige boom. Als oprichter heeft u de grote doelstelling van Raiffeisen goed gestalte gegeven, uw verantwoordelijkheid was groot, maar werd correct verantwoord. U was een goed president met verantwoording voor miljoenen.'*¹⁰

De heer S. Slijpen was meer dan 30 jaren onbezoldigd medewerker van de Boerenleenbank Welten. Over zijn afscheid in 1965, volgend krantenbericht:

*'De heer Slijpen, een nog zeer vitaal man, heeft 36 jaar lang de belangen van de Boerenleenbank gediend, 33 jaar als bestuurslid, 3 jaar als voorzitter. Hij heeft vele ups en downs meegemaakt, maar zal toch steeds met voldoening op een vruchtbaar beleid kunnen terugzien. Vooral in de jaren dat hij voorzitter was, geeft de ontwikkeling – de grafieken in het laatste jaarverslag tonen dit overduidelijk – een stormachtig verloop te zien.'*¹¹

Een eveneens belangrijke bankfiguur was de heer L. Savelsbergh. Naast zijn eigenlijke betrekking was hij kassier en deed hij de bankadministratie. Lange tijd fungeerde zijn woning aan de Pijnsweg 84 als 'bankkantoor'. Dit kantoor was slechts beperkte tijd open. Na gedane zaken dronk hij met zijn klanten wel eens een borreltje.

'In 1958, 1959 was er nog grote woningnood, ook hier. Wij zochten voor als we trouwden een huis. Toen kwam er een personeelschef op de mijn naar me toe, die vertelde dat hij bouwgrond wist op de Heksenberg, die ik kon overnemen. Aan de Herenweg lag dat en het kostte 12.000 gulden. Ik ging naar de heer Savelberg, die op Welten aan huis een kantoor had van de Boerenleenbank. In een gemoedelijke sfeer zijn daar toen bij een drupke die dingen afgehandeld,' aldus de heer L. Leunissen uit Weustenrade.¹² Over sfeer en dienstverlening gesproken! Overigens, in de jaren '60 werd de benaming 'kassier' vervangen door de titel 'directeur'.

Gedurende de jaren '60 bestonden er plannen tot nieuwbouw van een Boerenleenbank aan de Pijnsweg. De huiskamer van kassier Savelsbergh was te klein geworden om klanten te ontvangen en bankwerkzaamheden te verrichten.¹³ *'De reeds lang bestaande plannen tot nieuwbouw van een kantoor te Welten hebben nog steeds geen rijksgoedkeuring als gevolg van de sterk doorgevoerde bestedingsbeperkingen. De lopende onderhandelingen met het ministerie wettigen toch de hoop dat dit jaar nog met de nieuwbouw kan worden begonnen,'* aldus een krantenbericht in het Limburgsch Dagblad van 8 juli 1965.

Bestuur Boerenleenbank. Foto: Collectie Heemkundevereniging Welten-Benzenrade.

In oktober 1966 werd het kantoor van Boerenleenbank Welten aan de Pijns-
weg 91 in gebruik genomen. In 1968 volgden andere nieuwbouwkantoren,
onder meer in de wijken Heerlerbaan, Hoensbroek, Heerlerheide en Heksen-
berg.¹⁴

Uit een fusie tussen Raiffeisen- en de Boerenleenbank ontstond in 1972 de
Rabobank. Ook Welten kreeg een Rabobank. Enkele jaren geleden kwam
Rabobank Nederland in het nieuws met de mededeling dat vele plaatselijke
kantoren gesloten zouden worden. Ook de Rabobank in Welten werd gesloten.
Wat rest is een pinautomaat die bij en wijle buiten werking is. 'Welten hekelt
handelen van de Rabobank', zo lezen wij in het Limburgs Dagblad, editie
Parkstad, van 25 mei 2012.

Anno 2014 is het voor veel Weltenaren – oud en jong – nog steeds huilen met
de pet op. De tijd dat Weltenaren voor geldzaken persoonlijk contact hadden
met bestuurs- en personeelsleden van de plaatselijke bankinstelling ligt ver
achter ons. Vergane glorie of niet? Feit is dat menige oudere Weltenaar in
positieve bewoordingen spreekt over de heer Schrijvers, de 'oervader' van de
Boerenleenbank Welten. Herhaalde malen vernam ik dat hij degene was die
hen een hypotheek had verstrekt om een eigen woning te kunnen bouwen.

“Hij wist wie je was en of je te vertrouwen viel”, zei een van de mensen die ik sprak op zoek naar informatie over de ontstaansgeschiedenis van de Boerenleenbank te Welten.

Personele samenstelling Boerenleenbank Heerlen, opgericht 6 februari 1921 te Welten¹⁵

<i>Bij de oprichting in 1921:</i>		<i>De functie van directeur is vervuld door:</i>	
<i>Raad van Toezicht:</i>		J. Lindeman	1921-1925
		H. J. L. Savelsbergh	1925-1966
H. Jacobs (president)		J. J. G. van Gulick	1966-1968
H. Waelen		Th. A. W. M. Muskens	1968-heden
L. J. Mertens			
<i>Bestuur:</i>		<i>Leden van het Bestuur:</i>	
		A. Habets	1921-1959
D. Schrijvers (voorzitter)		A. Rouwette	1921-1929
A. Habets		S. Slijpen	1929-1962
A. Rouwette		J. H. Kurvers	1959-1965
		W. H. Lanckohr	1963-heden
		J. H. W. Versteegh	1965-1966
		Mr. J. B. Pierik	1966-heden
<i>Als voorzitter zijn opgetreden:</i>		<i>De huidige Beheerders zijn:</i>	
D. Schrijvers	1921-1962		
S. Slijpen	1962-1965		
J. H. Kurvers	1965-heden		
<i>Leden Raad van Toezicht:</i>		<i>Raad van Toezicht:</i>	
H. Jacobs	1921-1926	K. Wilders (president)	
H. Waelen	1921-1924	J. Ch. Habets	
L. J. Mertens	1921-1929	P. M. Stoks	
W. Langen	1926-1936		
J. Schrijnemakers	1924-1944	<i>Bestuur:</i>	
M. J. Mertens	1929-1958	J. H. Kurvers (voorzitter)	
K. Vliegen	1936-1950	W. H. Lanckohr	
H. J. Merckelbach	1944-1957	Mr. J. B. Pierik	
K. Wilders	1950-heden		
A. H. G. Waterval	1957-1962	<i>Directeur:</i>	
J. H. Kurvers	1958-1959	Th. A. W. M. Muskens	
L. J. Thijssen	1959-1964		
J. Ch. Habets	1963-heden		
P. M. Stoks	1964-heden		

Noten:

- 1** *Een kleine geschiedenis van de Rabobank* [Utrecht 2012], p.4 en 5. Paul van der Steen, 'Baas in eigen bank' in: *Historisch Nieuwsblad* [Amsterdam, 2012, nr. 3].
- 2** Van den Elsen was een boerenzoon die op 16-jarige leeftijd toetrad tot de Norbertijnen van de Abdijs van Berne in Heeswijk. Na zijn priesterwijding ging hij zich meer en meer met sociale vraagstukken bezighouden. Hij trok zich het lot aan van de arme boerenbevolking aan, die zwaar getroffen werd door de heersende agrarische crisis.
- 3** *Limburgsch Dagblad*, 17 januari 1920.
- 4** *Limburgsch Dagblad*, 17 januari 1921.
- 5** Afdeling Publiciteit van de Coöperatieve Centrale Boerenleenbank te Eindhoven, *Boerenleenbank te Heerlen, opgericht 6 februari 1921 te Welten* [Heerlen, april 1971], p. 4.
- 6** *Ibidem*, p. 29.
- 7** *Limburgsch Dagblad*, 29 mei 1929.
- 8** Afdeling Publiciteit van de Coöperatieve Centrale Boerenleenbank te Eindhoven, a.w., p. 29.
- 9** *Ibidem*, p. 29.
- 10** *Limburgsch Dagblad*, 9 april 1963.
- 11** *Limburgsch Dagblad*, 8 juli 1965.
- 12** Dick Gebuys, 'Voerendaal aan het woord: Louis en Finy Leunissen uit Weustenrade', in: *Onder Ons, Huis-aan-huisblad voor de Gemeente Voerendaal*. Jaargang 49, nr. 580, November 2010.
- 13** Afdeling Publiciteit van de Coöperatieve Centrale Boerenleenbank te Eindhoven, a.w., p. 16.
- 14** *Ibidem*, p. 16.
- 15** *Ibidem*, p. 4.

Inhoud

Voorwoord	3
Niet meer tobben over de was De Eerste Heerlense Stoomwasserij (EHS) <i>Door Marcel Krutzen</i>	5
Terug naar Welten <i>Door Peter Schobben</i>	14
Boerenleenbank Welten <i>Door Marcel Krutzen</i>	49
Inhoudsopgave	58